

Nr 58.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag med vissa bestämmelser rörande reglering av den inhemska prisbildningen (prisregleringslag); given Stockholms slott den 27 oktober 1939.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen

dels, jämlikt § 87 regeringsformen, att antaga härvid fogade förslag till lag med vissa bestämmelser rörande reglering av den inhemska prisbildningen (prisregleringslag),

dels ock att samtycka till att Kungl. Maj:t efter utfärdande av lag i ämnet meddelar sådant förordnande, som i lagen 1 § avses, att gälla tills vidare.

GUSTAF.

Ernst Wigforss.

F ö r s l a g
till
L a g
med vissa bestämmelser rörande reglering av den inhemska pris-
bildningen (prisregleringslag).

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, förordna, att vad i 2 och 3 §§ stadgas skall äga tillämpning; dock må förordnande, som nu sagts, ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

Prövas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som i första stycket sägs, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

2 §.

I den mån så befinnes erforderligt för ernående av en fortlöpande kontroll över den allmänna prisutvecklingen, äger Konungen:

1) föreskriva, att rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet skall tillkomma endast den, som tillhör viss sammanslutning eller före viss dag yrkesmässigt köpt eller sålt sådan förnödenhet;

2) föreskriva, att den, som yrkesmässigt köper eller säljer viss förnödenhet eller driver transportrörelse, skall vara skyldig att, på anfordran av myndighet, som Konungen bestämmer, dels lämna de uppgifter myndigheten begär för prövning av den tillämpade prissättningens skälighet eller för bedömning av den allmänna prisutvecklingen, dels ock för kontroll av lämnade uppgifter förete handelsböcker och affärshandlingar för myndigheten;

3) fastställa visst pris, som av Konungen prövas skäligt, att gälla såsom *normalpris* vid frivillig försäljning eller transport av viss förnödenhet med skyldighet för den, som tager högre pris, att på anmodan av myndighet, som Konungen bestämmer, avgiva förklaring om skälen för den tillämpade prissättningen.

3 §.

Försummar någon efter anfordran, varom i 2 § 2) förmäles, att fullgöra vad honom i följd därav åligger, äger länsstyrelsen förelägga honom vite samt i förekommande fall förordna om vitets uttagande.

4 §.

Bryter någon mot föreskrift, som av Konungen jämlikt 2 § 1) meddelats angående rätten att köpa eller sälja viss förnödenhet, straffes med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse i högst ett år.

Lag samma vare där någon vid lämnande av uppgift eller förklaring, som avses i 2 § 2) eller 3), sökt vilseleda myndighet.

5 §.

Vad som med stöd av bestämmelserna i denna lag inhämtats genom uppgift eller förklaring eller vid granskning av handelsböcker eller affärshandlingar må ej yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med bestämmelserna avsedda ändamål. Bryter någon häremot, straffes med dagsböter eller fängelse.

6 §.

Brott, varom i 4 § sägs, må av allmän åklagare åtalas allenast efter angivelse av myndighet, som Konungen bestämmer. Åtalet väckes vid den rätt, där den tilltalade skall svara i tvistemål i allmänhet.

Brott, som i 5 § sägs, må av allmän åklagare åtalas allenast efter angivelse av målsäganden.

Böter och viten, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan.

7 §

Har vid försäljning eller transport tagits högre ersättning i penningar eller annat vederlag än som svarar mot fastställt normalpris och prövas giltig anledning härtill icke hava förelegat, må domstol på talan av åklagare efter anmodan av myndighet, som Konungen bestämmer, förplikta den som betingat sig ersättningen att, efter ty skäligen finnes, till kronan erlægga högst skillnaden mellan den tagna ersättningen, å ena, samt det belopp som med tillämpning av normalpriset skolat utgå, å andra sidan.

Mål som här sägs instämmas till den rätt, där den, mot vilken talan riktas, skall svara i tvistemål i allmänhet. Beträffande sådant mål skall i övrigt i tillämpliga delar gälla vad som är stadgat om brottmål, vari talan om ansvar föres.

8 §.

Närmare bestämmelser angående tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 31 mars 1941. Förordnande, som meddelats jämlikt denna lag, skall ej gälla längre än lagen äger giltighet.

I 5 § meddelad föreskrift om tystnadsplikt och vad i lagen stadgas rörande överträdelse av samma föreskrift ävensom vad där stadgas i fråga om annat brott, som begåtts under tiden för de i lagen meddelade bestämmelsernas giltighet, eller vad där stadgas i fråga om påföljd för överskridande av normalpris under samma tid skall äga tillämpning även efter det lagens bestämmelser i övrigt upphört att gälla.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 14 ok-
tober 1939.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, ENGBERG, SKÖLD, QUENSEL, FORSLUND, ERIKSSON, STRINDLUND.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, förslag till *lag med vissa bestämmelser rörande reglering av den inhemska prispbildningen (prisregleringslag)* samt anför därvid:

Vid anmälan denna dag av förslag om överförande på staten av krigsrisken vid viss import har jag, i anslutning till motiveringen till det förslag till maximiprislag som med propositionen nr 289 förelades årets lagtima riksdag, behandlat frågan om prispolitikens inriktning. Jag har därvid framhållit, att prispolitiken, med vissa undantag, borde avse att förhindra, att priserna höjdes över den nivå som betingades av ökad knapphet vid oförändrad köpkraft. För att detta resultat skulle kunna vinnas, erfordrades en fortlöpande kontroll över den försämrade försörjningens återverkan på den inhemska prispbildningen. I nämnda sammanhang har fortsättningsvis diskuterats vissa åtgärder av subventionskaraktär inriktade på en reglering av det sätt på vilket kostnadsstegringar, närmast vid import, slå igenom i pris-systemet. Jag torde här få närmare behandla frågan om utformningen av den kontroll, som blir nödvändig vid fortsatt eller ökad knapphet.

Genom allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293) har Kungl. Maj:t erhållit rätt att under utomordentliga förhållanden förfoga över förnödenheter, som äro av vikt för befolkningen eller produktionen eller behöfverliga för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna. Vidare har Kungl. Maj:t genom maximiprislagen den 22 juni 1939 (nr 349) erhållit befogenhet att under sådana förhållanden fastställa maximipris å förnödenheter, som äro av vikt för befolkningen eller produktionen. I båda lagarna har stadgats skyldighet för en var att vid förfrågan av länsstyrelse eller polismyndighet lämna upplysning om sitt innehav av förnödenheter, som kunna bliva föremål för förfogande eller maximipris. För utvärderande härav kan även husundersökning verkställas samt granskning ske av handelsböcker och affärshandlingar. Överträdelse av berörda lagar äro belagda med straff.

Sålunda kan för brott mot allmänna förfogandelagen följa dagsböter eller fängelse eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, straffarbete i högst två år samt för brott mot maximiprislagen dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, fängelse i högst ett år. Vidare innehålla lagarna bestämmelser om förverkande.

Såsom framgår av motiven till maximiprislagen avse de båda här nämnda lagarna, vilkas materiella bestämmelser för närvarande äro i kraft, i prispolitiskt hänseende en reglering av de vittgående befogenheter, som Kungl. Maj:t behöver för penningvärdets skydd i individuella fall. De äro däremot icke tänkta såsom instrument för prispolitiken, när det gäller att utforma en fortlöpande, allmän kontroll över prisbildningen av den mjuka och efter förhållandena avpassade art som är önskvärd, om onödig friktion skall undvikas. Jag framhöll i nyssnämnda sammanhang bland annat, att en reglering, som åsyftade att förhindra en höjning av priserna över den nivå som på längre sikt skulle möjliggöra balans på marknaden, ej behövde taga formen av en fixering av vissa bestämda högsta priser. Andra möjligheter kunde stå till buds. Utan att gå in på de komplicerade frågor, som här uppkomme, ville jag såsom exempel på alternativt tänkbara former för reglering nämna förbud mot priser, som med mera än ett visst procenttal överstege försäljarens återanskaffningskostnader (reproduktionspriser), eller fastställande av normalpriser i förening med skyldighet för producent och distributör att dels offentligt angiva tillämpade försäljningspriser, dels eventuellt också inför statlig myndighet motivera avvikelser från normalpriser med risk att erlagga prisskillnaden till det allmänna.

Vid överbägande av den närmare utformningen av nu antydningssvis berörda regleringsåtgärder av mera fri typ torde beaktande böra skänkas de erfarenheter, som stå till buds från de i utlandet vidtagna statliga prisregleringarna. I synnerhet det senaste årtiondet erbjuder ett mycket stort antal exempel på statliga ingrepp på prisbildningens område. Med en stark schematisering kunna dessa ingrepp sägas ha uppburits av väsentligen två skilda syften. I det ena huvudfallet ha de motiverats av önskvärdheten att mildra ett depressivt tryck inom näringslivet; de ha då tagit formen av *prisstödjande* åtgärder. I det andra huvudfallet åter ha ingreppen fullföljt syftet att *skydda konsumenterna mot för höga priser*; såsom riktmärke har därvid icke sällan uppställts vidmakthållandet av oförändrade levnadskostnader. I förevarande sammanhang torde uppmärksamheten företrädesvis böra inriktas på sistnämnda slag av prisregleringar.

Den redogörelse för prisregleringsåtgärder i vissa främmande länder, från vilken jag vid den följande behandlingen av här ifrågavarande spörsmål utgår, avser förhållandena sådana de gestaltade sig vid utgången av september detta år enligt de uppgifter som kunnat under förhandenvarande omständigheter införskaffas. En framställningen kompletterande promemoria torde få såsom bilaga fogas vid protokollet i detta ärende.¹

¹ Denna promemoria har fogats såsom bilaga A till propositionen.

**Prisövervakningens omfattning
och organisation.**

Prisregleringarnas omfattning. Ju allmännare syfte en priskontroll tjänar, desto mer omfattande blir naturligen dess arbetsfält. Där prisövervakningens huvuduppgift uttryckes så generellt, att den avser att hindra en stegring av de allmänna levnadskostnaderna, finner man följaktligen de vidaste gränserna för dess behörighetsområde.

Vad nu sagts gäller i synnerhet med avseende å den priskontroll, som numera — sedan hösten 1936 — är i tillämpning i *Tyskland*.¹ Lagen den 29 oktober 1936 om genomförande av fyraårsplanen inrymmer en generalfullmakt åt den för priskontrollen i sista hand ansvarige ämbetsmannen, rikskommissarien för priskontrollen, att övervaka priserna å alla varor och ersättningarna för alla slag av prestationer ävensom att vidtaga erforderliga åtgärder för säkerställande av ett »nationalekonomiskt rättvist» pris. Allt annat löner och arvoden ha genom lagen uttryckligen undandragits rikskommissariens kompetens. I en offentlig förklaring har rikskommissarien vidare själv avböjt att öva inflytande å börskurser och räntenivå. Skatter i allmänhet ha ej heller ansetts falla in under rikskommissariens behörighet, varvid såsom formellt skäl åberopats, att skatter begreppsmässigt ej äro att hänföra till »ersättningar». Detta har emellertid icke hindrat, att rikskommissarien genom särskilt beslut förordnat, att indirekta kommunala skatter skola vara underkastade hans kontroll. Kommunala avgifter i allmänhet anses falla in under begreppet »ersättningar» och äro till följd därav utan vidare inbegripna i prisövervakningen. I tveksamma fall omfattar denna varje tänkbart pris och varje tänkbar ersättning. Den inbegriper sålunda bland annat föreningsavgifter, försäkringspremier, trafiktaxor, hyror och arrenden.

I samband med upplösningen av guldblocket i september 1936 infördes vidare i flera av de länder, vilkas valutor då nedskrevos, en priskontroll med väsentligen samma generella syftning som den tyska; dess huvudändamål var sålunda att förhindra en stegring av de allmänna levnadskostnaderna.

I *Schweiz* utfärdades den 27 september 1936 ett förbundsbeslut, varigenom ekonomidepartementet befullmäktigades att meddela föreskrifter rörande varupriser, hotelltariffer, elektricitets- och gasverkstaxor, hyror och arrenden etc. ävensom att vidtaga alla åtgärder, som betingades av denna uppgift. Samma dag utfärdade ekonomidepartementet en kungörelse, varigenom en generell prisövervakning enligt dessa riktlinjer infördes. Vid krigsutbrottet i september innevarande år utfärdades i *Schweiz* nya författningar på priskontrollens område, vilka ha samma allmänna syftning som 1936 års lagstiftning och jämväl i övrigt bygga vidare på dess principer.

Även i *Holland* utfärdades i samband med 1936 års devalveringsbeslut en

¹ Redan i december 1931 hade emellertid såsom ett led i den då tillämpade deflationspolitiken införts en kontroll över prissättningen å de viktigaste förnödenheterna, vilken särskilt avsåg en övervakning av att beslutade prisreduktioner verkligen kommo konsumenterna till godo.

lag, varigenom möjligheter skapades för myndigheterna att bekämpa eventuella prisstegringstendenser. Liksom motsvarande schweiziska lagstiftning åsyftade den holländska att åvägabringa en stabilisering av levnadskostnaderna. Den stadgade bland annat en rätt för vederbörande fackministerier att dels fastställa maximipriser vid försäljning av varor inom såväl gross- som detaljhandeln, dels ock genomföra en maximering av hyrorna. I den mån maximipriser icke fastställdes, förbjöds förhöjning av priserna. Uttryckligen stadgades, att arbetslöner icke fölle in under lagens bestämmelser. Giltighetstiden för nu nämnda lagstiftning utlöpte den 1 mars 1937. Under de kritiska septemberdagarna 1938 utfärdades emellertid en ny prisstegringslag, vilken innehöll bestämmelser av i stort sett samma räckvidd som stadgandena i 1936 års lag. Sedermera vidtagna modifikationer i 1938 års lag synas icke ha medfört ändring så vitt fråga är om priskontrollens omfattning.

I Norge finnes sedan flera år tillbaka inrättad en priskontroll, vars rättsliga grundval är den s. k. »Trustloven» (av 1926, ändrad senast 1938). Kontrollens väsentliga syfte torde kunna angivas vara att öva tillsyn över att av företagen själva vidtagna konkurrensreglerande åtgärder inom näringslivet icke lända till förfång för allmänheten. Enligt lagens § 13 är det emellertid överhuvud taget förbjudet att vid utövande av näringsverksamhet taga eller begära priser eller vederlag, som kunna anses såsom otillbörliga, ävensom att i övrigt betinga sig otillbörliga villkor vid köp eller försäljning. Trustlovens syfte är i så måtto vidsträcktare än de förut berörda utländska lagstiftningarna, som den riktar sig icke blott mot otillbörligt höga utan även mot otillbörligt låga priser. Å andra sidan är den norska lagen såtillvida mera begränsad i sitt syfte, som den — med visst undantag — allenast avser en kontroll över truster och med truster jämförda företag. Efter krigsutbrottet i år har emellertid det norska justitiedepartementet den 22 september utfärdat en kungörelse med vissa bestämmelser om priser m. m., vilken efterträtt interimistiska författningar i ämnet av den 1, respektive 9 september och varigenom priskontrollen utsträckts till att avse även utanför truster eller trustliknande sammanslutningar stående företag. Den norska prisövervakningen torde därefter med avseende å tillämpningsområdets omfattning få anses närma sig de förut berörda generella schweiziska och holländska priskontrollerna.

Vad nu sagts om verksamhetsområdet för priskontrollen i olika länder har avsett vad som skulle kunna betecknas som kontrollens omfattning i *horisontell* riktning eller med andra ord frågan, vilka slag av prestationer (varupriser, ersättningar för tjänster etc.), som äro underkastade statlig översyn. Ej mindre betydelsefullt är emellertid spørsmålet om priskontrollens utsträckning i *vertikal* riktning, varmed åsyftas frågan om vilka stadier av produktions- och distributionsprocessen, som beröras av priskontrollen.

Även i detta avseende sträcker sig priskontrollen längst i *Tyskland*. Den tyske rikskommissarien för prisbildningen åligger det sålunda att vaka över priserna på varje skede av tillverkningen och distributionen alltifrån den

första omsättningen av råvaran och intill dess den färdiga produkten når den slutlige konsumenten. Det torde med visst fog kunna göras gällande att tyngdpunkten i det tyska priskontrollsystemet just ligger på denna kontroll i det vertikala ledet.

1936 års *schweiziska* prisövervakning och den därpå grundade lagstiftningen av innevarande år lägger däremot huvudvikten vid den direkta övervakningen av prisbildningen på konsumtionsförnödenheterna, alltså på det sista skedet av distributionsprocessen. Detta synes ock vara fallet med motsvarande *holländska* pridföreskrifter. Emellertid är att märka, att man i Schweiz vid sidan av kontrollen över levnadskostnaderna också har en annan prisövervakning, vartill grunden lades redan under den ekonomiska depressionen 1931—32 och vilken äger ett nära samband med vissa vid nämnda tid genomförda importbegränsande åtgärder. Denna kontroll avser att hindra att priserna på kontingenterade importvaror på grund av den begränsade konkurrensen drivas otillbörligt i höjden. Genom sedermera träffade beslut har därtill lagts en övervakning av priserna även å sådana varor, beträffande vilka den fria prisbildningen antingen inskränkes genom andra slag av statliga åtgärder än importregleringar eller ock otillbörligen kringskäres genom sammanslutningar eller kartellavtal. Då dylika förnödenheter i stor utsträckning utgöras av de för den schweiziska industrien nödvändiga råvarorna och halvfabrikaten, öppnar denna speciella priskontroll principiellt en möjlighet, som icke torde böra förbises, till en övervakning av prisbildningen också i vertikal riktning.

Även den *norska* priskontrollen synes inrymma liknande möjligheter, dels med hänsyn till den allmänna övervakningen av monopolistiska sammanslutningar och företag enligt Trustloven, dels ock på grund av vissa stadganden i justitiedepartementets förut omförmälda kungörelse av den 22 september 1939. § 3 av nämnda kungörelse förbjuder nämligen i princip varje förhöjning av priserna utöver de noteringar, som tillämpades den 31 augusti 1939. Härifrån göras dock vissa — av närmare angivna villkor beroende — generella undantag, nämligen dels för importör, därest importvarans pris stigit, dels för inhemsk producent, därest dennes kostnader stigit genom uppgång i råvarupriserna och dels för handlande eller annan näringsidkare, som inköpt varor till förhöjda priser. I den mån prishöjningar vidtagas med stöd av undantagsbestämmelserna i § 3, inträder emellertid anmälningsskyldighet till och prövningsrätt för de prisövervakande organen, vilka därigenom torde få anses ha utrustats med en praktiskt sett obegränsad vertikal kontroll över prisbildningen på *varor* inom landet.

Priskontrollens organisation. Den fastast uppbyggda priskontrollapparatens möter i *Tyskland*; organisationen av densamma erbjuder i flera avseenden betydande intresse.

Under vissa perioder av åren 1931—1932 och 1934—1935 hade ledningen av den tyska priskontrollen varit centraliserad hos en rikskommissarie för prisövervakningen, men vid tidpunkten för utfärdandet av 1936 års lag om

genomförande av fyraårsplanen handhades kontrollen av skilda riksmyndigheter. Övervakningen av priserna inom handel och industri i allmänhet ålåg sålunda riksekonominministeriet; priskontrollen för livsmedel åvilade jordbruksministeriet; kontrollen över trävarupriserna utövades av riksförstämstaren och över trafiktaxorna av kommunikationsministeriet; övervakningen av arvoden för kulturella prestationer handhades av propagandaministeriet, och slutligen vakade inrikesministeriet över de kommunala avgifterna. Som underinstanser fungerade lokala prisfastställande myndigheter samt prisövervakningskontor. Denna apparat är numera underställd rikskommissarien för prisbildningen, vilken, såsom förut nämnts, tillsattes genom nyssnämnda lag av 1936 och vilken sedermera genom en förordning av den 26 november samma år bemyndigades vidtaga eventuellt erforderliga ändringar i organisationen och procederet. Genom beslut av den 12 december 1936 har rikskommissarien därefter meddelat dylika bestämmelser. Enligt dessa förbehåller han sig själv rätten att fastställa generella föreskrifter angående priser, handelsmarginaler och omkostnadspålägg. Rikskommissarien utdömer därjämte ensam högre bötesstraff ävensom förlust av näringsrätten såvitt gäller produktionsföretag. Rikskommissarien är slutligen besvärinstans i frågor rörande prissättningen för vissa viktigare industriella råvaror ävensom för importvaror i allmänhet. För de fall, då priser och handelsmarginaler etc. endast behöva fastställas för viss del av riket, sker detta genom den s. k. prisbildningsmyndigheten; som sådan fungera överpresidenterna i Preussen, respektive de högsta landsstatsfunktionärerna i de icke preussiska länderna. Den regionala prisbildningsmyndigheten är därjämte besvärinstans i förhållande till närmast underordnade organ, den s. k. prisövervakningsmyndigheten, vilken är identisk med vederbörande kretsförvaltningschef. Prisövervakningsmyndigheten har bland annat befogenhet att ådöma lägre bötesstraff och förlust av näringsrätten ifråga om handelsföretag. Såsom lokala prisorgan fungera till sist de kommunala myndigheterna med biträde av polismakten; övervakning av detaljhandelspriserna i allmänhet sker i hela riket genom polismyndigheternas försorg.

Såvitt fråga är om prisbildningen för kartelliserade varor, står den nu skildrade organisationen i intim kontakt med riksekonominministeriet, i vars händer den statliga kontrollen över kartellerna ligger. Detta samarbete har lett till att riksekonominministeriet i vissa avseenden tillerkänts ett medinflytande på prisbildningen för kartellvaror.

Prispolitiska befogenheter tillkomma vidare de lokala importkontrollmyndigheterna. Dessa ha nämligen erhållit rätt att i förhållande till de ursprungliga importörerna och den första inländska köparen fastställa varupriser men äro skyldiga att hålla de regionala prisbildnings- och prisövervakningsmyndigheterna underkunniga om sina åtgöranden. Med tillstånd av rikskommissarien kunna importkontrollmyndigheterna därjämte meddela generella pridföreskrifter, gällande varje skede av produktions- och distributionsprocessen.

Vid sidan av de nu nämnda organen står en stab av ekonomiska exper-

ter. Sålunda stå till de regionala myndigheternas tjänst revisorer och kalkylatorer, vilka det åligger att regelbundet besöka de inom distriktet verk samma företagen; denna kontroll ingriper emellertid naturligen i första hand mot sådana företag, på vilka uppmärksamheten av någon anledning kommit att särskilt inriktas. En genomförd systematisk övervakning är knappast möjlig. Hos rikskommissarien för prisbildningen finnes även upprättad en särskild revisionsavdelning, vars uppgift mindre består i uppspårande av överträdelser än i beredande av ärenden för beslut.

Efter mönster av det tyska systemet ha sedermera i vissa länder tillsatts särskilda regeringskommissarier för prisbildningen. Detta är fallet exempelvis i *Ungern*, där en dylik ämbetsman efterträtt en prisgranskningskommitté med allenast konsultativa och allmänt övervakande befogenheter. Även i *Polen* hade utvecklingen förlupit på liknande sätt. Till början av 1937 fungerade vid sidan av ministerrådet en rådgivande prisgranskningskommitté, men denna avlöstes vid nämnda tid av en efter tysk förebild tillsatt priskommissarie med befogenhet att direkt inverka på prissättningen. Vid hans sida stod ett institut för prisövervakning och konjunkturforskning.

Särskilda förvaltningsorgan med vittgående befogenheter på prisbildningens område återfinnas likaså i de autoritärt styrda länderna *Italien*, *Spanien* och *Japan*. Särskilt det spanska prisövervakningssystemet synes i vissa avseenden nära ansluta sig till det tyska. I samtliga delar av landet finnas lokala kontrollorgan, vilka i likhet med de tyska importkontrollmyndigheterna ha en dubbel funktion, i det att de övervaka både införseln av olika varuslag till respektive distrikt och varornas prisbildning.

Beträffande organisationen av de prisövervakande organen utanför de autoritära staternas krets må till en början beröras uppbyggnaden av den *schweiziska* kontrollapparaten. Såsom överinstans fungerar förbundsrådets ekonomidepartement. Vid dess sida står såsom rådgivande organ dels en äldre, redan 1926 tillsatt prisbildningskommission, dels ock en priskontrollkommission av nyare datum. För fullgörandet av de administrativa uppgifterna fungerar ett till departementet direkt anslutet särskilt förvaltningsorgan, priskontrollkontoret (»Preiskontrollstelle»). Detta fastställer bland annat på ett förbindande sätt, huruvida en av ekonomidepartementet utfärdad prisföreskrift överträtts eller kringgåts. Mot priskontrollkontorets beslut kunna besvär anföras hos ekonomidepartementet med möjlighet att i vissa fall fullfölja talan upp till förbundsrådet.

För genomförandet av prisövervakningen kunna såväl departementet som kontrollkontoret anlita andra federala och kantonala myndigheter; inom kantonerna ha inrättats särskilda regionala organ, ett slags kantonala kontrollkontor.

I *Norge* utgöres den högsta kontrollmyndigheten numera av justitiedepartementet. Under detsamma sortera kontrollkontoret och kontrollrådet, vilkas sammansättning och uppgifter närmare regleras dels i 2:a kapitlet Trustloven, dels ock i en av justitiedepartementet den 26 september 1939 utfärdad kungörelse. Kontrollkontoret ledes av en direktör, som utnämnes av Konung-

en och som skall äga hoiesterettsdommers kompetens. Kontrollrådet utnämnes likaledes av Konungen. Det består av en ordförande och fyra andra ledamöter jämte personliga suppleanter. Medlemmarna och suppleanterna utnämnas för en tid av fyra år. Ingen, som själv är ledamot av eller äger betydande ekonomiska intressen i sammanslutning eller företag, som beröras av Trustloven, må sitta i kontrollrådet.

Med avseende å den på grund av krigsförhållandena utökade priskontrollen åligger det kontrollkontoret främst att förbereda prisreglerande åtgärder och väcka förslag om dylika hos kontrollrådet eller departementet, såframt icke avgörandet enligt särskilt bemyndigande tillkommer kontrollkontoret självt. Kontoret har därjämte att verkställa de beslut, som träffas, att vägleda de kommunala kontrollnämnderna i deras arbete ävensom att i övrigt vidtaga åtgärder för prisregleringarnas och priskontrollens effektiva genomförande.

Justitiedepartementets kungörelse angiver vidare de fall, då beslut kan i departementets ställe träffas av kontrollkontoret samt stadgar, att sådana regleringsåtgärder, som kontrollkontoret icke bemyndigats själv avgöra, skola föreläggas kontrollrådet. Även de angelägenheter, vari kontrollrådet på egen hand kan besluta, uppräknas i kungörelsen, varvid generellt förbehåll göres för synnerligen viktiga angelägenheter, vilka alltid skola underställas justitiedepartementet; detsamma gäller så snart begäran om sådan underställelse framställes av någon av rådets medlemmar, eller kontrolldirektören eljest finner anledning därtill.

De lokala övervakningsorganen i Norge utgöras av kontrollnämnderna. Deras tillsättande och organisation regleras närmare i en kungörelse av den 2 september 1939. Varje dylik nämnd består av en ordförande och minst två övriga ledamöter. I nämnden skola såväl konsumenter som näringsidkare vara representerade. Även här gälla liknande jäv som för ledamöter av kontrollrådet, men kontrollkontoret kan, därest särskilda omständigheter därtill föranleda, befria kommunen från förpliktelsen att välja kontrollnämnd. Det åvilar kontrollnämnden bland annat att utöva tillsyn över att påbudna prisregleringar iakttagas; att behandla klagomål över sådana otillbörliga prisberäkningar, som avses i § 13 Trustloven; att utfärda lokala föreskrifter efter bemyndigande av kontrollrådet samt att företaga undersökningar och inhämta upplysningar på anmodan av kontrollkontoret.

En fråga, som aktualiserats i flera länder, är den, i vad mån och i vilka former priskontrollen bör genomföras i samverkan mellan statsmakterna och näringslivets organisationer. Vid bestämmandet av näringsorganisationernas befogenheter med avseende å en i det allmännas intresse inrättad priskontroll har man gått längst i *Italien*. Den stränga prisövervakning, som infördes i sagda land i september 1936, låg till en början i händerna på det fascistiska partiet men överflyttades i mitten av 1937 helt på de yrkesmässiga korporationerna; att märka är emellertid att dessa i den nuvarande

italienska samhällsordningen intaga en sådan ställning, att de torde få betraktas såsom statsorgan.

Helt annorlunda är läget i *Tyskland*. Spörsmålet om de ekonomiska intressesammanslutningarnas ställning i förhållande till den statliga priskontrollen är där delvis beroende på sammanslutningarnas karaktär och syfte. Såvitt fråga är om kartellerade priser, förekommer ett mycket intimt samarbete med kartellerna för den statliga prispolitikens genomförande. Hur detta tekniskt tillgår, skall i annat sammanhang närmare utvecklas. Denna samverkan mellan kartellorganisationerna och den statliga priskontrollen innebär emellertid icke, att de tyska kartellerna i likhet med de italienska korporationerna kunna betraktas såsom bärare av statlig höghetsrätt med avseende å prisgestaltningen. Större befogenheter i sådant hänseende voro emellertid enligt en kort före krigsutbrottet utfärdad prispolitisk ramförfattning tillämnade det yrkesmässiga näringslivets organisation (*die Organisation der gewerblichen Wirtschaft*), vilken i vissa avseenden har uppsikt över kartellväsendet. Nämda författning — förordningen den 8 augusti 1939 om det nationalekonomiskt rättvisa priset — uppges dock på grund av händelsernas utveckling aldrig ha hunnit träda i kraft. Icke heller när det gäller obundna, d. v. s. av kartellavtal oberoende priser, torde den tyska lagstiftningen för närvarande inrymma någon formell medbestämmanderätt åt det organiserade näringslivet. Detta utesluter naturligen icke, att ett faktiskt samarbete mellan de statliga prisbildande organen å ena sidan och näringslivets organisationer i betydande utsträckning förekommer i form av ömsesidigt utbyte av synpunkter och upplysningar.

Längre har samarbetstanken framförts i *Schweiz*, där en legal skyldighet stadgats för de s. k. intresseföreningarna, d. v. s. de privaträttsligt organiserade producent- och distributörsammanslutningarna, att medverka till priskontrollens genomförande.

Denna väg har man ock beträtt i *Norge*, där vissa förutsättningar för ett sådant samarbete förelågo genom Trustlovens bestämmelser. I en skrivelse till justitiedepartementet sistlidne september väckte emellertid trustkontrolldirektören tanken på en förstärkt kontakt med näringsorganisationerna i prisfrågan. Förhandlingar hade då redan inletts med åtskilliga organisationer för åvägabringande av branschvis fastställda, lokala eller riksgiltiga prisnoteringar genom särskilda, av kontrollmyndigheterna godkända utskott. Dessa noteringar avsåges bliva bindande för alla företag inom noteringsdistriktet, och överträdelse av noteringarna skulle kriminaliseras. Till de olika noteringsutskotten skulle med andra ord delegeras befogenheten att fastställa bestämmelser av allmänförbindande karaktär. På grund härav vore det självfallet nödvändigt att genom en särskild lagstiftning regelbinda utskottens organisation och verksamhet. Justitiedepartementets förut omförmälda kungörelse av den 22 september 1939 med vissa bestämmelser om priser m. m. förutsätter visserligen en dylik medverkan av branschsammanlutningarna, men meddelar inga närmare bestämmelser i organisatoriskt

avseende. Stadganden i detta ämne återfinnas emellertid i en den 29 september 1939 utfärdad kungörelse.

Enligt § 1 av nämnda kungörelse kunna inom de olika näringsgrenarna upprättas noteringsutskott med uppgift att reglera priser och andra konditioner inom respektive branscher. Utskottets verksamhetsområde kan omfatta antingen landet i dess helhet eller särskilda delar därav. Det kan också antingen avse hela branschen eller begränsas till särskilda avsnitt inom branschen. Verksamheten kan slutligen även utvidgas till närgränsande näringsgrenar.

Noteringsutskottets medlemmar utses av de organisationer eller institutioner, som bestämmas av kontrollkontoret efter vissa närmare angivna regler. Möjlighet föreligger jämväl för statliga eller kommunala myndigheter att utse kontrollrepresentanter, vilka skola ha säte, men icke rösträtt inom utskottet. Utskottet väljer självt sin ordförande. Dess utgifter bestridas av de organisationer eller institutioner, som tillsätta medlemmarna. Vederbörande branschorganisation må av utomstående företag inom branschen utkräva skäligt bidrag till täckning av noteringsutskottets utgifter. Tvist om bidragens storlek avgöres av kontrollkontoret. Utskottet skall av kontrollkontoret godkännas, innan det må träda i verksamhet.

Enligt § 2 av kungörelsen åligger det utskottet att i den utsträckning, som påfordras, verkställa prisnotering för varor och tjänster i de fall, då en branschmässig prisreglering synes lämpligen böra genomföras. Jämväl övriga bestämmelser avseende reglering av priser, vinster och konditioner inom branschen må meddelas av utskottet. Utskottet skall därjämte medverka vid övervakningen av efterlevnaden av de för branschen meddelade regleringsbestämmelserna. När överträdelse konstaterats, skall anmälan därom göras hos vederbörande kontrollnämnd. Kontrollkontoret kan ålägga utskottet att vidtaga prisnotering eller meddela andra reglerande bestämmelser ävensom att verkställa särskilda åtgärder i kontrollsyfte.

*Departements-
chefen.*

Mot bakgrunden av den redogörelse, som i det föregående lämnats för den generella priskontrollens omfattning och organisation i vissa främmande länder, må till diskussion upptagas frågan, vilka slutsatser, som på grundval av det föreliggande materialet kunna dragas beträffande uppgifterna för en priskontroll i vårt land. Vid genomförandet av en prispolitik med den allmänna inriktning som jag inledningsvis angivit är det av stor vikt, att de speciella åtgärderna företagas planmässigt och med beaktande, såvitt möjligt, av konsekvenserna på längre sikt och på olika stadier av produktions- och distributionsförloppet. Prisövervakningen kan således icke betrakta och behandla näringslivet såsom uppdelat i särskilda sektorer, som ställas mot varandra, utan måste se de olika delarna såsom infogade i ett totalsammanhang, inom vilket en växelverkan utspelar sig mellan olika krafter. Priskontrollens förnämsta syfte blir att undanröja eller mildra de i sitt inflytande prisstegrande störningar i denna växelverkan, med vilka man i rådande marknadsläge måste räkna, och den måste så uppbyggas

och utformas, att såväl näringslivets totala utveckling som de särskilda sidorna av det ekonomiska livet tillbörligt uppmärksammas.

Av det anförda följer, att den statliga prisövervakningen bör ha överblick över ett så vidsträckt fält som möjligt och sättas i tillfälle följa prissättningen på olika skeden av produktion och handel. Det kan i detta sammanhang erinras om att den kritik, som drabbat de under förra kriget i vårt land tillämpade prisregleringarna, bland annat tagit sikte på att dessa regleringar väsentligen avsåge att förhindra stegringen av *speciella* varupriser utan tillräckligt beaktande av dessa prisers relation till den allmänna prisbildningen. En bidragande orsak till förbiseendet av prisernas inbördes sammanhang och betydelsen av den *allmänna* prisutvecklingen torde hava varit, att något samarbete mellan de prisövervakande organen, främst folkhushållningskommissionen och industrikommissionen, näppeligen förekom före år 1918. En uppmaning, som på hösten 1917 utgick till kommissionerna att rådgöra med varandra i gemensamma angelägenheter, hör sammades enligt uppgift endast i ringa omfattning; denna bristande kontakt torde främst ha varit beroende på de starkt divergerande åsikter rörande tillåtligheten av prishöjningar, som framträdde å ena sidan inom den i detta hänseende restriktiva folkhushållningskommissionen och å andra sidan inom den i samma hänseende liberalare industrikommissionen. Endast i begränsad utsträckning torde det vara möjligt att nu undvika ett upprepande av denna dualism genom tillsättandet av gemensamma delegationer. Enligt direktiven för de den 26 augusti 1939 tillsatta prissakkunniga åligger det de sakkunniga, bland annat, att i kontakt med riksbanken och i samarbete med rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap samt övriga av uppdraget berörda organ med största uppmärksamhet följa prisutvecklingen och överväga, i vad mån denna kan ge anledning till åtgärder till stöd för penningvärdet. Vid en definitiv kompetensreglering mellan de olika krisorganen torde böra fastslås, att den omständigheten, att regleringen av produktionen och förbrukningen av speciella varor anförtros åt särskilda myndigheter eller för ändamålet tillsatta nämnder, icke må betaga de prissakkunniga eller det organ, som kan komma att träda i deras ställe, befogenheten att taga ställning till prissättningen även å berörda varor och övervaka dess inflytande på marknaden. Den i princip riktiga lösningen synes nämligen vara, att priskontrollen koncentreras till *ett* organ, vars verksamhetsområde bestämmes med beaktande av de synpunkter, som i det föregående anförts.

Statsmakternas strävanden att övervaka prisutvecklingen kräva naturligen icke under alla förhållanden att för ändamålet inrättas en särskild statlig organisation. I den mån prisövervakningens syfte vidgas till att omfatta en allmän kontroll över den ökade knapphetens återverkan på prisbildningen och alltså utsträcker utöver en kontroll blott över gestaltningen av enskilda priser eller begränsade marknadsområden, synes dock en särskild organisation för dess handhavande svårigen kunna undvikas. Lika litet som en priskontroll, vilken ytterst åsyftar att förhindra en otillbörlig stegring av

levnadskostnaderna, kan inskränka sig till utfärdandet av allmänt hållna förbud mot prisökningar, kan organisationen av en sådan kontroll begränsas till inrättande blott av en central myndighet. Prisnivån består av summan av individuella priser och vart och ett av dessa bildas på grundvalen av vissa förutsättningar, vilka ständigt, och icke minst i krisartade lägen, förändras. Därför kräver det prisövervakande arbetet ett oavslåttligt aktgivande på de enskilda priserna såväl inom olika geografiska områden som inom skilda branscher och på skilda stadier av produktionen och distributionen. Den centrala kontrollapparaten måste följaktligen utbyggas med lokala underinstanser samt sättas i stånd att utöva en effektiv kontroll även över prisbildningens vertikala förlopp.

De största organisatoriska svårigheterna möta sannolikt i sistnämnda avseende. För att följa den successiva prisutvecklingen under varornas omställning förfogar såsom nämnts den tyska priskontrollen över en stab av företagsekonomiska experter. Ett dylikt system torde ha förutsättningar att nå en avsevärd effektivitet, men å andra sidan kan näppeligen undvikas, att den därför erforderliga administrativa apparaten blir av betydande omfattning.

Behovet av en till den statliga priskontrollen anknuten funktionärskår med sakkunskap på redovisningsväsendets och kalkylationens områden torde i ej ringa grad minskas vid den uppläggning av prisövervakningen, som möter i Schweiz och Norge. I båda dessa länder förekommer — såsom framgår av den tidigare lämnade redogörelsen — ett legalt reglerat samarbete mellan näringsorganisationerna och de statliga priskontrollerande myndigheterna. Av förarbetena till maximiprislagen framgår, att man även i vårt land tänkt sig möjligheten av att anlita liknande utvägar. Sålunda underströks i motiven till nämnda lag, att eventuella prisreglerande åtgärder i första hand borde genomföras på frivillighetens väg, d. v. s. genom överenskommelser mellan allmänna organ samt företag eller sammanslutningar, som kontrollera utbudet på vederbörande marknadsområden.

De av statsmakterna sedan krigsutbrottet hittills vidtagna åtgärderna för övervakning av priserna å särskilda varuslag hava följt nu angivna riktlinjer. Initiativet till samverkan har därvid i vissa fall tagits av statens representanter, i andra fall åter av näringsorganisationerna. I sistnämnda hänseende må erinras bland annat därom, att Sveriges industriförbund under medverkan av ett betydande antal bransch- och kartellsammanslutningar inom industrien dels fastställt vissa grundsatser för prissättningen under nu rådande förhållanden i syfte att ernå måttfullhet och återhållsamhet i fråga om prishöjningar, dels också upprättat en särskild byrå med uppgift att vaka över att berörda principer enhetligt och i största möjliga utsträckning tillämpas. Det har förutsatts, att byrån skall i enahanda syfte söka kontakt med sådana industriella företag, vilka icke äro anslutna till särskilda bransch- eller kartellorganisationer. Mellan prissakkunniga och byrån har därjämte samtidigt etablerats en kontinuerlig kontakt, vilken i första hand avser ut-

byte av informationer rörande prisutvecklingen och motiven för vidtagna prishöjningar.

Åtgärder för inrättande av en liknande prisövervakning inom engros- och detaljhandeln ha jämväl vidtagits av Sveriges grossistförbund och Sveriges köpmannaförbund. Mellan dessa organisationer inbördes samt mellan envar av dem och Sveriges industriförbund förutsattes slutligen skola komma till stånd ett samarbete till undvikande av varufördyringar genom omotiverade mellanhandspålägg eller andra sådana kostnadsstegrande moment vid prissättningen.

Genom nu berörda åtgärder kan grunden sägas ha blivit lagd även i vårt land för en organisation av priskontrollen enligt riktlinjer, som i vissa hänseenden erinra om dem, som följts vid uppbyggandet av särskilt den norska kontrollapparaten. Å andra sidan föreligger såtillvida en betydelsefull skillnad, som det norska systemet innebär, att till näringsorganisationerna delegerats en formlig befogenhet att fastställa priser med förbindande verkan icke blott gentemot organisationernas egna medlemmar utan även i förhållande till utomstående företag inom respektive branscher. Ett liknande tillvägagångssätt synes icke lämpligen böra genomföras i vårt land.

Med den organisationsform för prisövervakningen som här vuxit fram uppstår frågan på vad sätt priskontrollen skall kunna göras effektiv gentemot utom näringsorganisationerna stående företag. Detta spörsmål synes organisatoriskt kunna lösas så, att till de statliga prisövervakande myndigheternas förfogande ställes ett begränsat men dock tillräckligt antal kvalificerade personer med förutsättningar att följa kalkyler och prissättningar inom berörda företag. Existensen av en på dylikt sätt utrustad statlig priskontroll är en förutsättning även för ett effektivt genomförande av näringsorganisationernas egen prisövervakande verksamhet.

I vissa lägen och för vissa varor kan det — enligt vad föreliggande erfarenheter även från vårt land ge vid handen — befinnas nödvändigt att vidtaga åtgärder för ett organiserande av marknaden. Möjlighet härtill öppnas, därest rätten att driva handel med viss förnödenhet kan förbehållas den, som är medlem av viss sammanslutning, till grund för vars verksamhet ligga av statlig kontrollmyndighet fastställda eller sanktionerade pridföreskrifter. Denna möjlighet får icke utnyttjas i syfte att genomföra en monopolisering av marknaden utan allenast för att förenkla förhandlingsformerna vid överläggningar rörande prissättningen, samtidigt som förutsättningar skapas för en enhetlig, vid kostnadsläget bunden prisbestämning och en ur praktiska synpunkter önskvärd begränsning av kontrollområdet åvägabringas. I princip bör därför gälla, att särskilt bildad sammanslutning av förevarande slag skall vara skyldig att till medlem antaga envar, som förbinder sig att ställa sig till efterrättelse de av statlig kontrollmyndighet för sammanslutningen meddelade föreskrifterna. Av motiven för införandet av här berörda organisationsmöjlighet bör vidare följa, att — där så utan åsidosättande av väsentliga förhandlingstekniska eller prusbildningstekniska önskemål kan ske —

rätt att driva handel skall tillerkännas även den som utan att tillhöra sammanslutning förpliktar sig att efterleva berörda bestämmelser.

Särskilda svårigheter för prisövervakningen kunna uppstå genom tillkomsten av nya företag på en viss marknad. Ofta betyder detta, att en kedja av onödiga, fördyrande mellanhänder med en utpräglat spekulativ inriktning inskjutes i distributionsförloppet. Ett snabbt inskridande från priskontrollens sida är här merendels av behovet påkallat, men ingreppen böra ske på sådant sätt, att de inom branschen redan verksamma och lojalt arbetande företagens intressen icke trädas för nära. Båda dessa synpunkter torde vinna beaktande, därest en möjlighet skapas att begränsa handelsrättigheterna inom branschen till företag, som före en viss tidpunkt idkade handel av det slag, varom i det givna fallet är fråga. En sådan nyetableringsspärr bör emellertid icke upprätthållas längre, än som är nödvändigt för marknadens sanering exempelvis genom kollektiva överenskommelser av nyss antydd art, och får icke heller den utnyttjas i rent monopolistiskt syfte.

Beträffande båda de här behandlade regleringsformerna gäller, att de till sitt bestånd äro bundna vid av kriget skapade extraordinära förhållanden såsom allmänt stigande priser och en spekulativt orienterad marknad.

Formerna för en prisreglering.

Medan det i det tidigare avsnittet av denna redogörelse befunnits lämpligt att såsom huvudindelningsgrund vid framläggandet av det faktiska materialet välja de olika länderna, synes en framställning av de prispolitiska metoderna böra disponeras efter de olika huvudarter av ingrepp, som ifrågakomma.

För de prispolitiska åtgärdernas utformning är i flera avseenden grundläggande den skillnad, som består mellan fria priser å ena sidan och bundna priser å den andra. Med *bundna priser* förstås härvid väsentligen sådana priser, vilka fastställas av sammanslutningar behärskande en större eller mindre del av marknaden, i det följande för korthets skull benämnda karteller. Priser, som icke bestämmas av dylika sammanslutningar, kunna däremot betecknas såsom *fria priser*.

Särskilt i sådana länder, där en statlig trustkontroll förefunnits, har det legat nära till hands att vid uppbyggandet av en allmän prisövervakning tillmäta den nu angivna skillnaden avgörande betydelse. Så har framför allt varit fallet i Tyskland. Där har man, såsom tidigare i annat sammanhang antytts, i kartellerna funnit ett färdigt medel för den statliga prispolitikens genomförande. Allt vad som erfordrats har varit en omställning av kartelländamålet och i viss mån även av kartellbegreppet. Kartellpriserna, vilka till sin natur äro privatekonomiskt förbindande minimipriser, ha tillika gjorts till offentligrättsliga maximipriser. Detta är den grundläggande principen i den tyska prisbindningsförordningen av den 11 december 1934. § 1 av denna författning förbjuder sammanslutningar inom näringslivet att utan särskilt tillstånd av den statliga priskontrollen till förfång för konsumenterna ingå nya prisbindande avtal eller ändra bestående sådana överenskommelser. Härigenom skapas betingelserna för ett statligt inflytande över

de horisontala prisavtalen. Motsvarande möjlighet för de vertikala prisbindningarnas del åvägabringas genom bestämmelser i förordningens § 2. Prisbindningsförordningens stadganden gälla såväl frivilliga som tvångsvis organiserade karteller. Uttrycket »till förfång för konsumenterna» innebär, att bestämmelsen har avseende allenast å avtal mellan *säljare*; en överenskommelse mellan en sammanslutning av *köpare* att icke överskrida visst pris beröres sålunda icke av förordningen. Ett avtal i strid mot förordningens bestämmelser betraktas såsom nullitet.

Praxis i fråga om meddelande av tillstånd till ingående av nya kartellavtal var — såvitt den kan överskådas under tiden före krigsutbrottet — tämligen restriktiv; tillstånd torde ha givits väsentligen endast, då nationalekonomiska skäl av synnerlig vikt kunnat åberopas. Ännu mer återhållsam uppgives praxis ha varit med avseende å tillstånd till förändring i för konsumenterna ogynnsam riktning av bestående prisbindningar; i detta fall torde dispens ha lämnats i regel blott, därest ett fasthållande vid äldre pris-konditioner kunde sägas äventyra näringsgrenens existens.

Det må tilläggas, att grundtanken i 1934 års prisbindningsförordning — vidmakthållandet av *oförändrade* priser för kartelliserade varor — icke under nu rådande förhållanden upprätthålles. I en av det tyska försvarsrådet den 4 september 1939 utfärdad krigsekonomiförordning ha företagen nämligen ålagts att *sänka* gällande varupriser i den mån som deras produktionskostnader nedbringas till följd av vissa genom samma förordning möjliggjorda lönereduktioner. I krigsekonomiförordningen stadgas tillika, att priserna i fortsättningen skola bestämmas med hänsynstagande till grundsatserna för en av krigets förpliktelser betingad folkhushållning; detta stadgande anses framför allt rikta sig mot sådana kartellpriser, vilka i hägn av prisbindningsförordningen hittills kunnat hållas uppe på en nivå, som nu anses alltför hög.

I motsats till vad som gäller kontrollen över de bundna (kartelliserade) priserna möta betydande svårigheter med avseende å en övervakning och reglering av de fria priserna. Den vanligaste metoden att lösa detta problem torde numera vara det s. k. prisstoppförfarandet. Detta kan definieras såsom ett generellt förbud att höja priserna utöver de å en viss angiven dag observerade noteringarna. Detta förfarande kom i ett flertal länder, vilka tillhört guldblocket, till användning för att möta vissa i samband med devalveringarna på hösten 1936 emotsedda prishöjningar. Genom det schweiziska ekonomidepartementets kungörelse den 27 september 1936 förbjöds sålunda från och med den 28 i samma månad varje utan särskilt tillstånd företagen förhöjning av varupriser etc. Ett förbud med enahanda syfte utfärdades ungefär samtidigt i Italien; i Frankrike hade redan tidigare under året liknande åtgärder träffats. Sedan de fria varupriserna i Tyskland på hösten samma år visat genomgående tendens till stegring utfärdades även där den 26 november 1936 en prisstoppförordning, baserad på prisläget den 17 oktober 1936. Dess betydelse under det nu pågående kriget torde dock — i

likhet med prisbindningsförordningens — ha avsevärt reducerats genom tillkomsten av den nyss omförmälda krigsekonomiförordningen.

I samband med den nuvarande europeiska krisen ha med prisstoppförordningen likartade regleringar vidtagits i bland annat Schweiz, Holland och Norge. Förnyandet av prisförhöjningsförbudet i Schweiz sammanhänger därmed, att 1936 års prisföreskrifter kunnat redan under sista kvartalet 1937 uppmjukas så, att förbudet kom att gälla väsentligen blott för hotell- och restaurantfacken, för elektricitetstaxor samt för hyror och arrendeavgifter.

Prisregleringar av sistberörda typ kunna sägas formellt åsyfta en stabilisering av samtliga priser på den nivå, som förelåg en viss dag. I tider av häftiga prisfluktuationer förskjutes emellertid tyngdpunkten från prisstegringförbudet till den dispensrätt, som regelmässigt plägar vara anknuten därtill. Bestämmelsernas väsentliga innebörd blir därigenom icke prisernas fastslående å en viss nivå utan tillskapandet av en möjlighet för myndigheterna att ingripa reglerande på prisutvecklingen. I detta avseende är norska justitiedepartementets kungörelse den 22 september 1939 med provisoriska föreskrifter om priser m. m. belysande. De i §§ 1 och 2 av nämnda kungörelse intagna principiella förbuden mot förhöjning av de den 31 augusti 1939 gällande priserna vidkännas genom de i § 3 meddelade undantagsbestämmelserna långtgående inskränkningar. Enligt dessa undantagsstadganden må importörer ävensom inhemska producenter, köpmän och andra näringsidkare utan inhämtande av särskilt tillstånd vidtaga de av faktiskt inträdda kostnadsstegringar betingade prisförhöjningarna. Av motiveringen för ifrågavarande stadganden liksom av omständigheterna i övrigt vid lagens tillkomst framgår, att det primära syftet icke är att bibehålla oförändrade priser utan att skapa förutsättningar för en effektiv priskontroll.

De prispolitiska åtgärder, som — inom ramen av särskilda prisstoppförfattningar eller i annan, närbesläktad ordning — i olika länder vidtagits för regleringen av de fria priserna, äro av ytterst växlande natur. I stort sett låta de sig emellertid uppdelas i två huvudgrupper, av vilka den ena innefattar åtgärder av stelare regleringstyp, den andra åter regleringar av en mera elastisk typ.

Den förra gruppen omfattar förnämligast olika slag av maximipriser och fixa priser. Skillnaden ligger däri, att maximipriserna må underskridas men icke överskridas, medan däremot fixa priser varken må över- eller underskridas. Regleringar av den stela typen äro i allmänhet möjliga endast på sådana marknadsområden, som äro oberoende av utländska prisfluktuationer samt underkastade jämväl vissa andra inskränkningar.

I motsats härtill utgöras objekten för de elastiska regleringarna företrädesvis av sådana varor, vilkas prisutveckling bestämmes eller påverkas av marknadsläget i utlandet. Även vid elastiska regleringar kan man i viss mening tala om maximipriser, men dessas höjd är i sådana fall icke absolut utan blott relativt bestämd. Vid fastställandet av priser enligt det elastiska regleringssystemet är utgångspunkten i många fall det på en bestämd dag

observerade marknadsläget, i andra åter det faktiska anskaffningspriset (självkostnadspriset). Vidare förekommer, att kostnaden för nyanskaffning, det s. k. reproduktionspriset, lägges till grund för prisregleringen. Varken självkostnadspriset eller reproduktionspriset är såsom grundval för legala prisregleringar principiellt invändningsfritt.

Självkostnadspriset låter sig ofta endast med avsevärda svårigheter bestämma. Med visst fog kan därför göras gällande, att en på självkostnaderna grundad prisreglering alltid blir mer eller mindre godtycklig. De tyska priskontrollmyndigheterna uppges därför undvika självkostnadspriset, såframt icke omständigheterna ge vid handen, att de berörda företagen ha ett verkligt intresse av att hålla sina självkostnader nere. Såväl de schweiziska som de norska prisregleringarna bygga emellertid på självkostnadspriset.

Effekten av reproduktionspriset är väsentligt olika, beroende på huruvida den utländska marknad, som är bestämmande för de ifrågavarande varornas prissättning, är i stigande eller i fallande. Vid fallande utlandspriser leder reproduktionspriset till att den inländske köparen kan förvärva en tidigare till högre pris anskaffad vara till samma kostnad, som om den importerats i det aktuella läget. Vid stigande priser möjliggör reproduktionspriset en vinst för den importör, som tidigare förvärvat varan till lägre kostnad. I detta senare fall leder principen visserligen till att den inländska prisnivån påverkas i stigande riktning, men å andra sidan har metoden den ur beredskapssynpunkt betydelsefulla fördelen, att den uppmuntrar till uppläggande av förråd.

Till typen elastiska prisregleringar höra slutligen de s. k. riktpriserna, varmed förstås sådana priser, vilka allenast tjäna säljaren såsom ett riktmarke vid prissättningen och vilka han således må, där skäl föreligger, antingen över- eller underskrida.

Ett för både den elastiska och stela regleringstypen gemensamt problem utgör frågan om prissättningen i de fall då på marknaden samtidigt förekommer dels sådana varulager, som inköpts till billigare, dels ock sådana, som förvärvats till högre priser. Särskilt i nuvarande situation, som karakteriseras av att före krigsutbrottet till då rådande låga kostnader inköpta varupartier ännu ligga i lager, har detta spörsmål fått aktualitet i flera länder. Den principiella lösning, som man i detta fall på flera håll valt, är det gemensamma genomsnittspriset. Detta kan bestämmas antingen individuellt för varje särskild företagare eller ock enhetligt för en hel bransch, i vilket senare fall man kan tala om ett kalkylerat poolpris. Denna metod har kommit till användning i bland annat den tidigare återopade norska kungörelsen den 22 september 1939 med provisoriska föreskrifter om priser m. m. Enligt § 3 i sagda författning må nämligen importörer och inhemska producenter med tillstånd av kontrollkontoret — efter ansökan av vederbörande branschorganisation — fastställa för äldre och nyare lager enhetliga genomsnittspriser. Även i Danmark har man nyligen slagit in på samma väg, i det att handelsministeriet förklarat sig kunna godtaga beräkning av genomsnittliga priser i de fall då äldre varulager kompletteras med kvantiteter, in-

köpta till högre priser. Metoden medför den fördelen, att i de fall, då tidigare inköpta lager av icke alltför ringa omfattning stå till buds, en ofrånkomlig prisstegring genomföres successivt i stället för språngvis.

Såsom ett viktigt led i de prispolitiska ingreppen ingå slutligen de åtgärder, varmed i och för sig oundvikliga kostnadsstegringar på primära förnödenheter hindras att återverka på levnadskostnaderna, främst genom begränsningar av kostnadspålägg och handelsmarginaler. Redan före tillkomsten av den tyska prisstoppförordningen hade denna princip lagts till grund för ingrepp på prisbildningens område. Vid en förhöjning av de tyska järnvägsgodstaxorna i januari 1936 ålades nämligen produktions- och distributionsföretagen att själva bära merkostnaderna för varans transport utan rätt att övervältra desamma på den efterföljande köparen. Samma grundsats har i väsentligt vidgad utsträckning kommit till uttryck i prisstoppförordningen och de med stöd därav vidtagna regleringarna. En förutsättning för dess användbarhet är emellertid, att de faktiska marknadsförhållandena förete betydande avvikelser från ett system av fri konkurrens.

De vanligaste metoderna för utjämnandet av kostnadsstegringar äro rationalisering av tillverkning och försäljning, standardisering av produkterna och genomförandet i större utsträckning av absoluta i stället för procentuella pålägg inom handeln. Sistnämnda metod tillämpas i ett regleringssystem så, att allenast fixa eller mycket låga procentuella tillägg medges beträffande standardartiklar och för konsumtionen i allmänhet viktiga förnödenheter, medan däremot betydligt högre marginaler tillåtas för mindre nödvändiga eller lyxbetonade varor.

*Departements-
chefen.*

Av den lämnade redogörelsen framgår, att utformningen av en fortlöpande priskontroll blir i väsentlig grad beroende av förekomsten av bundna priser, åtkomliga för en reglering genom överenskommelser. I vårt land äro priserna för det stora flertalet lantbruksprodukter — alltså en kategori av förnödenheter, som ha ett avgörande inflytande på levnadskostnadernas gestaltning — sedan flera år tillbaka redan underkastade en fullständig statlig reglering baserad på ett väl utvecklat organisationsväsen. I fråga om de på industriell väg framställda förnödenheterna har inom näringsorganisationssakkunniga verkställts en preliminär beräkning i avsikt att klarlägga den omfattning i vilken prisbildningen för närvarande kan anses bunden genom karteller m. m. Denna har givit vid handen, att sådana varor för vilka överenskommelse mellan tillverkare angående pris m. m. föreläge eller med avseende å vilka något enskilt företag kunde anses dominerande eller vilkas prissättning vore på annat sätt bunden (genom statsmonopol eller offentliga regleringar) svara för inemot 50 procent av den svenska industriella produktionen för hemmamarknaden. Till jämförelse må nämnas, att man uppskattat graden av kartellisering av den tyska industriella produktionen till likaledes 50 procent, medan Danmark uppvisar ett något högre tal, eller 56 procent. Härav torde framgå, att förutsättningar föreligga att genom överenskommelser med existerande karteller, konditionsreglerande sammanslut-

ningar, försäljningsbolag m. m. åvägbringa garantier mot obefogade pris-höjningar på en avsevärd del av den svenska varumarknaden. De organisatoriska formerna för ett samarbete i detta syfte mellan de statliga prisregleringsorganen och de berörda sammanslutningarna hava förut behandlats. I de fall där förutsättningar föreligga för en reglering av marknaden genom prisöverenskommelser men en såsom huvudman lämplig sammanslutning saknas, är det, såsom likaledes tidigare berörts, av vikt för en mjuk organisation av prisövervakningen, att statsmakterna kunna träffa efter förhållandena avpassade anstalter för bildandet av en sådan sammanslutning.

Översikten över utvecklingen i utlandet har även exemplifierat de huvudtyper för en kontroll över fria priser som kunna ifrågakomma. De stelare regleringsformerna: absoluta maximipriser och fixa priser använda i penningpolitiskt syfte lämpa sig väsentligen blott för sådana varor, vilkas prisbildning sker oberoende av världsmarknadsläget. De organisatoriska och strukturella förändringar som det svenska näringslivet sedan förra kriget genomgått ha i olika hänseenden påverkat förutsättningarna för dylika stela regleringsformer. Dels har produktionen i väsentligt ökad grad berett täckning för hemmamarknadens behov; i fråga om livsmedel äro vi i stor utsträckning numera självförsörjande. Dels har näringslivets övergång till fastare organisationsformer liksom speciella statliga marknadsregleringar lett till att avsevärda delar av hemmamarknadens prissättning upphört att vara i förut angiven mening fri. Den förra av dessa båda utvecklingstendenser kan visserligen sägas ha vidgat det tänkbara användningsområdet för prisregleringar av maximiprisens typ, men den senare tendensen har samtidigt ökat möjligheten att, utan rättslig reglering, genom överenskommelser nå önskat resultat och sålunda överfört problemet om en prisreglering för hemmamarknadsvarorna till ett annat plan — till frågan om de bundna prisernas reglering.

Såsom tidigare framhållits framstår det absoluta maximipriset, om det än är nödvändigt för reglering av individuella fall, såsom ett även för hemmamarknadsvarornas del i regel alltför osmidigt ingrepp, när det gäller organisationen av en fortlöpande allmän kontroll. Detta gäller särskilt inom de lägre skikt av distributionen, där en betydande ovisshet av naturliga skäl måste råda angående de faktiska kostnadsdifferenserna olika företag emellan. Att i sådana fall tillgripa absoluta maximipriser med därtill anknutna straffsanktioner är förenat med risker för allvarliga orättvisor och för rubbningar i handeln. Vad som erfordras och samtidigt i regel är fullt tillräckligt är i stället en legal prifixering som sanerar marknaden men medger en automatisk anpassning efter växlingar i kostnadsläget. En sådan prisbestämning löser också det problem som möter på de delar av marknaden som påverkas av importpriserna.

Den form av prissättning, som för senast angivna syften framstår såsom lämpligast, erinrar om de i det föregående berörda s. k. riktpriserna. Den principiella friheten att över- och underskrida den av statlig myndighet

satta noteringen, vilken är utmärkande för riktpiserna, torde emellertid för att önskvärd stadga skall vinnas böra kompletteras med en skyldighet för vederbörande producent eller distributör att motivera avvikelser från det av myndigheten satta priset ävensom att för den händelse giltigt skäl till avvikelser icke kan anses förebragt, till det allmänna avstå skillnaden mellan det officiella priset och det vid eventuellt gjorda försäljningar faktiskt tillämpade. För denna regleringsform, vilken antyddes redan i mitt uttalande till statsrådsprotokollet vid remiss till lagrådet av förslag till maximiprislag, torde såsom teknisk term böra väljas benämningen *normalpris*. Huruvida till grund för detsamma bör läggas de faktiska självkostnaderna — vare sig genomsnittligt eller individuellt beräknade — återanskaffningspriset eller eventuellt något ytterligare alternativ, har jag i detta sammanhang icke anledning närmare beröra, utan detta torde få bli beroende på omständigheterna i de särskilda fallen.

Prisregleringslagen.

Departements-
chefen.

Allmän motivering. De möjligheter, som för närvarande stå Kungl. Maj:t till buds, när det gäller uppbyggandet av en prisövervakning efter i det föregående angivna linjer, grunda sig väsentligen på rätten att genomföra en reglering av utrikeshandeln och på de befogenheter som tillerkänts Kungl. Maj:t genom de tidigare nämnda förfogande- och maximiprislagarna. Under det förra världskriget genomfördes vittgående regleringsåtgärder även med stöd i Konungens ekonomiska lagstiftningsrätt.

Tvekan torde ej behöva råda om att nämnda möjligheter ge utrymme för alla de olika regleringsåtgärder som för vårt lands vidkommande kunna ifrågakomma. Förfoganderätten och rätten till handelsreglering ge sålunda Konungen en sådan kontroll över varutillförsel och varudistribution, att prisbindningar i önskvärd grad kunna skapas och utnyttjas. Maximiprislagen ger även den vidsträckta möjligheter att tillgodose här diskuterade kontrollbehov. Vad beträffar räckvidden av Konungens befogenheter att genomföra en marknadsreglering med stöd i den ekonomiska lagstiftningsrätten torde delade meningar råda, varför värdet av ifrågavarande befogenheter i nuvarande läge är svårt att bedöma.

När likväl anledning finnes att överväga genomförandet av en ny fullmaktslagstiftning till stöd för den fortlöpande prisövervakning, vars syfte, organisatoriska ram och allmänna arbetsformer jag i det föregående behandlat, är orsaken därtill, att de på fullmaktslagarna grundade befogenheterna och även rätten till handelsreglering äro både administrativt och rättsligt alltför tunga hjälpmedel när det gäller att vinna blott det allmänna grepp om marknaden som är av behovet påkallat. Den ekonomiska lagstiftningsrätten ger härvidlag möjligheter till allmänt sett mera adekvata regleringsåtgärder men är, såsom redan framhållits, till sina gränser oklar.

Den ifrågasatta nya fullmaktslagstiftningen skulle avse att skapa möjligheter till regleringsåtgärder, som falla helt inom ramen av redan givna fullmakter, och utgör — ur en annan synpunkt sett — en form för att för

vissa bestämda behov klarlägga innebörden av den ekonomiska lagstiftningsrätten. Syftet är med andra ord icke att skapa nya rättigheter för Kungl. Maj:t utan att i vissa avseenden definiera befogenheter som redan föreligga.

Utformningen av den ifrågasatta lagstiftningen bör helt bestämmas av det aktuella syftet. De i lagen reglerade befogenheterna böra alltså angivas tillkomma Konungen, i den mån de prövas erforderliga för en fortlöpande kontroll över den allmänna prisutvecklingen, och avse skydd mot obefogade prisstegringar; innebörden av denna gränsdragning följer av lagstiftningens motiv. Befogenheterna böra avse dels genomförandet av vissa organisatoriska åtgärder, dels fastställandet av normalpriser.

I förstnämnda hänseende bör av tidigare angivna skäl gälla, att Konungen skall äga bestämma, att rätt till inköp eller försäljning av en förnödenhet — överhuvud, i viss omfattning respektive form eller för visst ändamål — skall tillkomma endast den som tillhör viss sammanslutning eller före viss dag drivit handel med varan. Såsom jag i annat sammanhang utvecklat, böra sammanslutningarna i princip vara öppna och en nyetableringsspärr få allenast temporär giltighet. Då en fullmaktslag endast definierar gränsen för Konungens befogenheter, förhindrar ett stadgande av angiven innebörd självfallet icke, att dispens under vissa förutsättningar gives från med stöd av lagen meddelade bestämmelser. Medlem av här åsyftad sammanslutning skall vara skyldig att ställa sig till efterrättelse de villkor för handeln, varom överenskommelse må träffas mellan staten och sammanslutningen.

Vidare bör Konungen erhålla rätt att ålägga den som idkar handel med en förnödenhet att lämna de uppgifter som äro erforderliga för en prövning av den tillämpade prissättningens skälighet eller som krävas till stöd för en fortsatt bedömning av den allmänna prisutvecklingen.

Vid utnyttjandet av de befogenheter som enligt vad jag här förordat skulle tillerkännas Konungen böra de riktlinjer för utformningen av en efter svenska förhållanden anpassad prisövervakning, som jag i det föregående utvecklat, få anses i huvudsak angiva de gränser inom vilka man har att röra sig.

Med åberopande av det anförda vill jag förorda, att förslag till en fullmaktslag med angivet innehåll och syfte förelägges riksdagen. Lagen torde framdeles böra arbetas samman med maximiprislagen. I förevarande läge måste den därför bli av provisorisk karaktär.

Jag torde nu få närmare redogöra för innehållet av de olika stadgandena i ett lagförslag som i enlighet med det anförda utarbetats inom finansdepartementet. *Prissakkunniga*, som under hand erhållit del av förslaget, ha lämnat detta utan erinran.

Specialmotivering.

1 §.

I 1 § angivas de materiella och formella förutsättningarna för utnyttjande av den Konungen givna fullmakten att genom särskilt förordnande sätta lagens huvudbestämmelser, 2 och 3 §§, i kraft. Materiellt förutsättes, liksom i maximiprislagen, att det skall föreligga krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. De formella förutsättningarna äro desamma som i maximiprislagens 1 §. Under tid, då riksdagen är samlad, fordras sålunda riksdagens samtycke till förordnandet. Under annan tid må förordnande ej meddelas, med mindre riksdagen sammankallats eller den ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Det meddelade förordnandet upphör att lända till efterrättelse, om det icke gillats av nästföljande riksdag inom trettio dagar från dess början.

Endast tillämpningen av 2 och 3 §§ beröres av att förordnande upphör att gälla. Övriga bestämmelser, vilka avse ansvar m. m., kunna även fortsättningsvis bli tillämpade. Om förordnande meddelats, skall ansvar för förseelse eller förverkande av ersättning sålunda kunna ådömas enligt lagen, så snart de åtgärder, varemot dessa sanktioner rikta sig, falla inom tiden för förordnandets giltighet.

2 §.

I 2 § uppräknas de befogenheter, som enligt förslaget skola tillkomma Kungl. Maj:t, i den mån deras ianspråktagande befinnes erforderligt för ernående av en fortlöpande kontroll över den allmänna prisutvecklingen. Med hänsyn till sistnämnda krav få Kungl. Maj:ts åtgärder anses begränsade till försäljning av eller handel med förnödenheter, vilkas priser kunna antagas ha en avsevärd betydelse för prisutvecklingen.

Första punkten ger Kungl. Maj:t möjlighet att organisera marknaden och träffa för denna bindande prisöverenskommelser genom att inskränka rätten till handel med viss förnödenhet till medlem av viss sammanslutning. I samma punkt har stadgats rätt för Kungl. Maj:t att begränsa rätten till handel med viss förnödenhet till dem, som drivit sådan handel före viss dag. Innebörden och räckvidden av dessa stadganden har utvecklats i det föregående. Med handel avses här, i anslutning till vad förut anförts, icke endast yrkesmässig handel utan även inköp för förarbetning och försäljning av egna produkter.

I andra punkten upptagas bestämmelser om uppgiftsplikt. För kontroll å lämnade uppgifter bör den som handlar med förnödenhet, som är av vikt för den allmänna prisutvecklingen, kunna åläggas att förete handelsböcker och affärshandlingar för myndigheterna.

Tredje punkten innehåller bestämmelserna om normalpris. Detta har definierats så, att det avser icke blott pris å förnödenhet utan även ersättning för transport. Såsom förut nämnts bör normalpris kunna få överstridas, om skälig anledning härtill finnes. Sådan anledning får anses före-

ligga, om en återförsäljare eller producent åsamkats särskilt stora omkostnader t. ex. för frakt eller förvaring av en vara. Normalpriset bör uppenbarligen kunna bestämmas olika för olika områden samt för olika slag av handel. Priset bör vara skäligt och fastställas efter i stort sett samma grunder som maximiprisen. Den i punkten behandlade skyldigheten att motivera avvikelser från normalpris bör i praktiken kunna vinna beaktande genom att en planerad avvikelse på förhand underställes den prisövervakande myndighetens prövning.

3 §.

I 3 § ha i anslutning till uppgiftsplikten enligt 2 § 2) intagits bestämmelser om vite såsom tvångsmedel för uppgiftspliktens realiserande.

4 §.

4 § stadgar dagsböter eller vid synnerligen försvårande omständigheter fängelse i högst ett år för den, som bryter mot förbud att driva viss handel eller mot annan av Kungl. Maj:t jämlikt 2 § 1) föreskriven inskränkning i viss handel. Enahanda straff stadgas för den, som vid lämnande av uppgift eller förklaring, som avses i 2 § 2) eller 3), sökt vilseleda myndighet.

5—6 §§.

Då åtal för brott, som i 4 § sägs, icke lämpligen torde böra anställas, innan myndighet, som omhänderhar den statliga priskontrollen, haft tillfälle taga ställning till saken, har i 6 § allmänne åklagarens åtalsrätt i hit-hörande mål gjorts beroende av att angivelse från av Konungen bestämd myndighet skett.

Bestämmelserna i 5 och 6 §§ av förslaget om tystnadsplikt samt om straff och åtal för brytande därav ha motsvarighet i 9 och 11 §§ maximiprislagen.

7 §.

Överskridande av normalpriset bör såsom förut anförts ej vara straffbelagt utan endast kunna föranleda vissa ekonomiska påföljder. Föreskrifter härom ha upptagits i 7 § av förslaget. Har tillverkare, återförsäljare eller bortfraktare tagit högre ersättning i penningar eller annat vederlag än som svarar mot normalpriset och kan icke giltig anledning till avvikelser anses föreligga, bör domstol på talan av allmän åklagare, efter ty skäligt finnes, kunna förplikta honom att till kronan erlägga högst skillnaden mellan den tagna ersättningen, å ena, samt det belopp som med tillämpning av normalpriset skolat utgå, å andra sidan. I likhet med vad i 6 § förutsättes bör talan, som här avses, endast få anställas, därest åklagaren därtill anmodats av vederbörande myndighet.

8 §.

I förslaget 8 § har upptagits föreskrift om rätt för Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga detaljbestämmelser angående tillämpning av lagen.

Lagen torde böra gälla till och med den 31 mars 1941. Övergångsbestämmelserna i förslaget äro formulerade i anslutning till övergångsbestämmelserna i maximiprislagen.

Föredraganden uppläser härefter ett i enlighet med vad sålunda anförts inom finansdepartementet utarbetat förslag till *lag med vissa bestämmelser rörande reglering av den inhemska prisbildningen (prisregleringslag)*, av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, samt hemställer, att lagrådets utlåtande över förslaget måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

V. Schwartz.

Bilaga.

F ö r s l a g

till

L a g**med vissa bestämmelser rörande reglering av den inhemska pris-
bildningen (prisregleringslag).**

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, förordna, att vad i 2 och 3 §§ stadgas skall äga tillämpning; dock må förordnande, som nu sagts, ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

Prövas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som i första stycket sägs, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

2 §.

I den mån så befinnes erforderligt för ernående av en fortlöpande kontroll över den allmänna prisutvecklingen, äger Konungen:

1) föreskriva, att rätt till handel med viss förnödenhet skall tillkomma endast den, som tillhör viss sammanslutning eller före viss dag drivit handel med sådan förnödenhet;

2) föreskriva, att den, som idkar handel med viss förnödenhet, skall vara skyldig att, på anfordran av myndighet, som Konungen bestämmer, dels lämna de uppgifter myndigheten begär för prövning av den tillämpade prissättningens skälighet eller för bedömning av den allmänna prisutvecklingen, dels ock för kontroll av lämnade uppgifter förete handelsböcker och affärshandlingar för myndigheten;

3) fastställa visst pris, som av Konungen prövas skäligt, att gälla såsom *normalpris* vid frivillig försäljning eller transport av viss förnödenhet med skyldighet för den, som tager högre pris, att till myndighet, som Konungen bestämmer, avgiva förklaring om skälen för den tillämpade prissättningen.

3 §.

Försummar någon efter anfordran, varom i 2 § 2) förmäles, att fullgöra vad honom i följd därav åligger, äger länsstyrelsen förelägga honom vite samt i förekommande fall förordna om vitets uttagande.

4 §.

Bryter någon mot föreskrift, som av Konungen jämlikt 2 § 1) meddelats angående rätten att driva handel, straffes med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse i högst ett år.

Lag samma vare där någon vid lämnande av uppgift eller förklaring, som avses i 2 § 2) eller 3), sökt vilseleda myndighet.

5 §.

Vad som med stöd av bestämmelserna i denna lag inhämtats genom uppgift eller förklaring eller vid granskning av handelsböcker eller affärshandlingar må ej yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med bestämmelserna avsedda ändamålet. Bryter någon häremot, straffes med dagsböter eller fängelse.

6 §.

Brott, varom i 4 § sägs, må av allmän åklagare åtalas allenast efter angivelse av myndighet, som Konungen bestämmer.

Brott, som i 5 § sägs, må av allmän åklagare åtalas allenast efter angivelse av målsäganden.

Böter och viten, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan.

7 §.

Har vid försäljning eller transport tagits högre ersättning i penningar eller annat vederlag än som svarar mot fastställt normalpris och prövas giltig anledning härtill icke hava förelegat, må domstol på talan av allmän åklagare efter anmodan av myndighet, som Konungen bestämmer, förplikta den som betingat sig ersättningen att, efter ty skäligt finnes, till kronan erlægga högst skillnaden mellan den tagna ersättningen, å ena, samt det belopp som med tillämpning av normalpriset skolat utgå, å andra sidan.

8 §.

Närmare bestämmelser angående tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 31 mars 1941. Förordnande, som meddelats jämlikt denna lag, skall ej gälla längre än lagen äger giltighet.

I 5 § meddelad föreskrift om tystnadsplikt och vad i lagen stadgas rörande överträdelse av samma föreskrift ävensom vad där stadgas i fråga om annat brott, som begåtts under tiden för de i lagen meddelade bestämmelsernas giltighet, eller vad där stadgas i fråga om påföljd för överskridande av normalpris under samma tid skall äga tillämpning även efter det lagens bestämmelser i övrigt upphört att gälla.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 23 oktober 1939.

Närvarande:

justitieråden EKLUND,
LAWSKI,
VON STEYERN,
regeringsrådet HJÄRNE.

Enligt lagrådet den 20 oktober 1939 tillhandakommet utdrag av protokoll över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 14 oktober 1939, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag med vissa bestämmelser rörande reglering av den inhemska prisbildningen (prisregleringslag)*.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av revisionssekreteraren Olof Thulin.

Lagrådet yttrade:

De under 1) och 2) i 2 § använda uttrycken »rätt till handel med viss förnödenhet» respektive »den, som idkar handel med viss förnödenhet,» äro av grundläggande betydelse för lagens tillämpningsområde i de hänseenden varom stadgas i dessa punkter. Innebörden av begreppet handel i förevarande sammanhang är emellertid ingalunda tydlig. Främst kommer uppenbarligen i betraktande varje yrkesmässigt bedriven verksamhet bestående i inköp av varor och deras försäljning i väsentligen samma skick, och detta vare sig verksamheten bedrives i parti eller minut, för näringsidkarens egen räkning eller i kommission. En yrkesmässig avyttring av varor som säljaren tillverkat eller berett lärer väl ock få räknas som handel, oavsett huruvida det bearbetade materialet förvärvats genom köp eller annorledes. Tvivelaktig ställer sig däremot saken vid försäljning av lantmannta produkter och andra råvaror, som säljaren utvunnit från en honom tillhörig eller av honom brukad fastighet. Övervägande skäl tala för att dylik försäljning — om ock yrkesmässig — icke är att betrakta såsom handel. Verksamheten torde alltså icke, såsom lärer vara åsyftat, omfattas av förslaget i denna del. Enligt vad som uttalas i specialmotiveringen till 2 § skulle vidare med handel avses även inköp för förarbetning och försäljning av egna produkter. Det torde emellertid icke överensstämma med vanligt språkbruk att om den, som inköper förnödenheter för att använda dem i egen produktion, säga att han driver handel med de varor, som han inköper för ändamålet.

Den enligt motiven åsyftade tolkningen ligger tämligen fjärran jämväl på den grund, att lagens stadganden i allmänhet rikta sig icke mot köpare utan mot säljare av förnödenheter.

Därest man emellertid vill åt förslaget i denna del giva ett mera omfattande innehåll än som rymmes i uttrycket handel, bör lagtexten ändras. Möjligen kan det därvid visa sig nödvändigt att låta 2 § under 1) och 2) bli tillämplig å alla, som yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet. Motsvarande ändring bör göras i 4 § första stycket.

I 2 § under 2) torde med den, som idkar handel med viss förnödenhet, böra likställas den, som driver transportrörelse.

Om någon utan giltig anledning vid försäljning eller transport tagit högre ersättning än som svarar mot fastställt normalpris, blir han enligt förslaget icke förfallen till något av de i svensk lag förekommande allmänna huvudstraffen — straffarbete, fängelse eller böter. Den påföljd som enligt 7 § inträder består i att säljaren eller den som utfört transporten av domstol förpliktas att till kronan erlægga, helt eller delvis, det överpris han tagit. Denna påföljd är närmast jämförlig med förverkande, en påföljd som annars i allmänhet förekommer såsom bistraff vid sidan av ett allmänt huvudstraff. Då man från nu angivna synpunkter torde komma till det resultatet, att mål som avses i 7 § böra behandlas såsom brottmål, men detta ej med tydlighet framgår av lagtexten, synes ett uttryckligt stadgande i ämnet erforderligt. Detta bör lämpligen innehålla, att ifrågavarande mål skola behandlas såsom brottmål, vari talan om ansvar föres.

Att därvid låta gällande regler om forum i brottmål bli tillämpliga förefaller dock mindre rationellt. Med hänsyn bland annat till att tvekan lätt uppkommer om var försäljning ägt rum samt att en och samma person kan hava företagit ett stort antal försäljningar eller transporter på skilda orter torde i enkelhetens intresse böra bestämmas ett enhetligt forum, lämpligen den domstol där den, mot vilken talan riktas, skall svara i tvistemål i allmänhet.

Liknande synpunkter tala för en motsvarande forumregel i fråga om åtal för brott varom nämnes i 4 § första stycket.

Då åtal med stöd av andra stycket i samma paragraf sker mot den som medvetet lämnar myndighet vilseledande uppgift eller förklaring, skulle målet, om intet annat bestämmes, upptagas av rätten i den ort där myndigheten är. Detta måste anses mindre tillfredsställande, allrahelst om det är avsett att här ifrågavarande uppgifter skola tillställas central myndighet. Enär i de fall, då normalpris är bestämt, förhållandena väl ofta giva anledning till att samtidigt med åtalet väckes talan enligt 7 §, synes det ändamålsenligast att denna talan och åtalet få behandlas vid en och samma domstol.

Vad nu föreslagits innebär att en forumregel lämnas, som är lätt att tillämpa och gäller såväl åtal enligt 4 § som talan enligt 7 §.

Den av lagrådet förordade ändringen av förslaget kan ske på det sätt att

i 6 § första stycket utsäges, att åtalet väckes vid den rätt, där den tilltalade skall svara i tvistemål i allmänhet, samt att i ett andra stycke av 7 § föreskrives, att mål som där sägs instämmas till den rätt, där den, mot vilken talan riktas, skall svara i tvistemål i allmänhet, och att beträffande sådant mål skall i övrigt i tillämpliga delar gälla vad som är stadgat om brottmål vari talan om ansvar föres.

Ur protokollet:

G. Lindencrona.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 27 oktober 1939.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, ENGBERG, SKÖLD, QUENSEL, FORSLUND, ERIKSSON, STRINDLUND, HÄGGLÖF.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, lagrådets den 23 oktober 1939 avgivna utlåtande över det den 14 oktober 1939 till lagrådet remitterade förslaget till lag med vissa bestämmelser rörande reglering av den inhemska prisbildningen (prisregleringslag).

Efter redogörelse för lagrådets utlåtande anför föredraganden:

Lagrådet har till en början anfört, att innebörden av de under 1) och 2) i 2 § använda uttrycken »rätt till handel med viss förnödenhet» respektive »den, som idkar handel med viss förnödenhet» icke vore tydlig. Det ställde sig tvivelaktigt om därunder inbegrepes försäljning av lantmannaprodukter och andra råvaror, som säljaren utvunnit från en honom tillhörig eller av honom brukad fastighet, eller inköp för förarbetning eller försäljning av egna produkter. För att i anslutning till lagrådets anmärkning undanröja all tvekan, om sådana inköp eller försäljningar ingå under berörda punkter, har sådan ändring däri vidtagits, att nämnda uttryck utbytts mot uttrycken »rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet» respektive »den, som yrkesmässigt köper eller säljer viss förnödenhet»; tillika har det i 2 § under 1) förekommande uttrycket »före viss dag drivit handel» undergått motsvarande ändring. Detta föranleder, såsom lagrådet anmärkt, även en jämkning i 4 § första stycket.

I överensstämmelse med vad lagrådet hemställt har i 2 § under 2) inbegripits även den som yrkesmässigt driver transportrörelse.

Lagrådet har vidare ansett, att i förslaget borde intagas bestämmelse om att mål enligt 7 § om överskridande av normalpris skulle behandlas såsom brottmål, dock att målet skulle anhängiggöras vid den domstol, där den mot vilken talan riktades skulle svara i tvistemål i allmänhet. En motsvarande forumregel borde jämväl genom en ändring i 6 § införas beträffande åtal för brott mot 4 §.

Såsom av remissprotokollet framgår har avsikten varit, att den som överskrider normalpris endast skall kunna åsamkas den ekonomiska påföljd, att

han under vissa förutsättningar får till kronan avstå det överpris han tagit. Talan härom skall anställas vid domstol av allmän åklagare på anmodan av vederbörande myndighet. En sådan rättegång måste uppenbarligen föras i överensstämmelse med de särskilda anvisningar myndigheten bör meddela. Om giltigt skäl för prissättningen visas, bör talan nedläggas. Det torde med hänsyn härtill vara ändamålsenligt att förordna särskilda åklagare att för kronans räkning föra sådan talan. Föreskrifter härom böra meddelas i instruktionsväg. Med hänsyn härtill torde hinder ej föreligga att, såsom lagrådet hemställt, dylika mål, fränsett forum, behandlas såsom brottmål. Till 7 § har därför fogats ett nytt stycke av det innehåll lagrådet angivit. Härjämte har 6 § ändrats såsom lagrådet förordat.

Tillika har i 2 § 3) vidtagits en mindre jämkning.

Den föreslagna behandlingen av mål enligt 7 § såsom brottmål synes föranleda en närmare precisering av principerna för prisbestämningen än jag fann erforderlig vid framläggandet av det ursprungliga lagförslaget.

Om riktlinjen för prispolitiken, såsom jag i annat sammanhang förordat, angives vara att förhindra prisstegringar utöver den nivå, som betingas av ökad varuknapphet vid oförändrad köpkraft, betyder detta för de olika varuprisernas del, att dessa vid reglering genom överenskommelse eller normalprissättning i princip böra, med beaktande av efterfrågans utveckling, fastställas i relation till återanskaffningskostnaderna. Vid bedömningen av dessa kostnader får man bortse från tillfälliga eller individuella fluktuationer och även i övrigt utgå från läget sådant det framstår ur hela folkhushållets synpunkt. Härav betingas vissa avvikelser från det sätt på vilket motsvarande prissättningsregel vanligen tillämpas inom näringslivet. Detta gäller för de fall, då återanskaffningen för olika kvantiteter av en vara fortsättningsvis måste ske till vitt skilda priser, vare sig detta beror på att utbudet grundar sig på tillförsel från olika länder med olika prisnivåer eller förklaras av att vid inhemsk produktion kostnaderna gestalta sig väsentligt olika för olika företag. Vidare kunna undantag från huvudregeln på kort sikt av prispolitiska skäl ifrågakomma i de fall, då avsevärda lager finnas, inköpta till priser som väsentligt skilja sig från återanskaffningskostnaderna.

Då varuutbudet täckes genom tillförsel från utländska marknader med olika prisnivåer, erbjuder en prisreglering genom överenskommelse om ett genomsnittspris den bästa utvägen; normalpriserna ha i detta fall knappast någon uppgift att fylla.

När den inhemska produktionen av den reglerade varan sker till väsentligt skilda kostnader, kan prisreglering genom överenskommelse tänkas ifrågakomma, men om prissättningen före kriget varit enhetlig, synes det lämpligast att fastställa normalpris. Detta pris torde tillsvidare i regel böra bestämmas genom omräkning av förkrigspriset med hänsyn till ändrade rörliga kostnader ehuru med noggrant beaktande av att varutillförseln erhåller nödig stimulans och balansen på varumarknaden upprätthålles.

Vad slutligen beträffar läget, när till billigare priser inköpta lager finnas och prispolitiska skäl göra det angeläget att utnyttja de möjligheter till ett modererande inflytande på prisstegringen, som lagren erbjuda, kan normalprissättning ifrågakomma, om en prisreglering genom överenskommelse ej anses lämpligen böra genomföras. Normalprisen böra i så fall fastställas så, att skälig vinst kan erhållas på ineliggande lager, samt justeras uppåt i den mån lagren förnyats till högre kostnader. Vid en sådan prissättning har man att räkna med att normalpriserna i åtskilliga fall överskridas med åberopande av en ogynnsam lagersituation.

Vad jag här anfört tar närmast sikte på varuhandeln men kan analogi-vis tillämpas även för produktionen.

Med här angivna utgångspunkter för normalprissättningen och om man bortser från den senast berörda grunden till avvikelser från normalpriserna, har man — för den tid man nu har att ta i betraktande — att räkna med överskridanden väsentligen inom de erfarenhetsmässigt kända marginaler, som betingas av transportkostnadernas lokala växlingar och liknande objektivt bestämbara faktorer. Förutsättningarna för åtal torde därför i regel vara relativt lätta att klarlägga för näringsidkare och myndigheter, varav följer både att behovet av processuellt förfarande bör bli relativt begränsat och att, när åtal sker, anledning finnes att behandla målet i den av lagrådet föreslagna formen.

Med avseende å den förordade normalprissättningens inflytande på produktionen må till slut framhållas, att rationaliseringsmotivet ej borttages, enär ett förbilligande av produktionen ger mot kostnadssänkningen svarande vinstmöjligheter. Inom en prisreglerande sammanslutning av här ifrågasatt art kan vidare det gemensamma intresset antagas gå i riktning mot ett eliminering av svaga driftsenheter och alltså icke, såsom inom karteller bildade i prisstödjande syfte kan vara fallet, avse upprätthållandet av dessa enheter; det får dock å andra sidan ej förbises, att samhällsintresset kan tala för upprätthållandet av produktionen av en viss förnödenhet utan nyinvesteringar. En annan synpunkt av vikt i detta sammanhang är att den fria konkurrensen vid allmänt stigande priser ej som eljest kan väntas leda till en nedpressning av kostnader och priser.

Efter anmälan av förevarande ärende den 14 oktober 1939 har den danska prisövervakningen erhållit en i detalj utformad rättslig reglering. En redogörelse för det danska systemet torde såsom bilaga få fogas vid statsrådsprotokollet.¹ Efter nämnda tidpunkt ha vidare handelskamrarna i riket frivilligt påtagit sig vissa kontrolluppgifter motsvarande dem, som olika näringsorganisationer enligt den av mig tidigare lämnade översikten utöva.

¹ Denna framställning har fogats såsom bilaga B till propositionen.

Föredraganden hemställer härefter,

dels att det i enlighet med vad sålunda anförts ändrade lagförslaget måtte, jämlikt § 87 regeringsformen, genom proposition föreläggas riksdagen till antagande,

dels ock att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att samtycka till att Kungl. Maj:t efter utfärdande av lag i ämnet meddelar sådant förordnande, som i lagen 1 § avses, att gälla tills vidare.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Jöran Fischer.

Bilaga A.

P. M.

angående statliga prisregleringar i Norge, Schweiz och Holland.

Norge.

I Norge har man sedan flera år tillbaka en priskontroll, vars rättsliga grundval är den s. k. »Trustloven» (av 1926; senast ändrad 1938). Kontrollen utövas av det s. k. trustkontrollrådet och dess administrativa organ, kontrollkontoret. Kontrollens väsentliga syfte torde kunna angivas vara att öva tillsyn över att konkurrensreglerande åtgärder inom näringslivet icke leda till missbruk ävensom att i övrigt begränsa och omgestalta dessa åtgärder, så att de komma att tjäna icke blott de deltagande parternas utan även samhällets intressen.

Enligt Trustlovens § 13 är det förbjudet att vid utövande av näringsverksamhet taga eller begära priser eller vederlag, som kunna anses såsom otillbörliga, ävensom att i övrigt betinga sig otillbörliga villkor vid köp eller försäljning.

Enligt § 14 av samma lag kan kontrollrådet, därest det finner, att truster eller trustliknande sammanslutningar eller därmed jämnställda företag betinga sig oskäligt högt eller lågt pris etc., meddela bestämmelser, som rådet finner nödvändiga för att undanröja detta förhållande. Detsamma gäller, om rådet finner, att det eljest inom en näring tillämpas oskäliga priser etc., och rådet tillika finner, att konkurrensen inom ifrågavarande bransch icke är tillräckligt effektiv eller icke försiggår på sådant sätt, att den kan antagas komma att eliminera ifrågavarande missförhållande.

Enligt § 15 i Trustloven skall envar, som tillsaluhåller varor till förbrukare, så långt det är praktiskt möjligt antingen prismärka själva varorna eller ha försäljningsprisen uppsatta på en i ögonen fallande plats inom försäljningslokalen.

Genom ett provisoriskt beslut av den $\frac{1}{9}$ 1939 utfärdades närmare bestämmelser angående reglering av priser och förtjänster. Därigenom förbjöds att under tiden t. o. m. den $\frac{9}{9}$ 1939 utan samtycke av trustkontrollkontoret höja priset på någon vara eller betinga sig högre vederlag för någon prestation än som tillämpades den $\frac{31}{8}$ 1939.

I övrigt innehöll nämnda provisoriska beslut ett bemyndigande för trustkontrollrådet att på förslag av kontrollkontoret meddela sådana bestämmelser till reglering av priser, förtjänster eller handelsvillkor, som de inträffade krisförhållandena gävo anledning till. Rådet bemyndigades även att utfärda förbud mot att hålla tillbaka varor från den allmänna omsättningen.

I varje kommun skall vidare finnas en kontrollnämnd med uppgift att övervaka efterlevnaden av det provisoriska beslutet och av de bestämmelser, som med stöd därav utfärdas. I en kungörelse av justitiedepartementet den $\frac{2}{9}$ 1939 meddelas närmare föreskrifter om dessa kommunala kontrollnämnder.

Enligt § 7 i det provisoriska beslutet förpliktades envar att lämna kontrollmyndigheterna de upplysningar om priser, omsättning och andra för-

hållanden, som krävas för fullgörandet av kontrollmyndigheternas åligganden. Kontrollmyndigheterna kunna likaså besiktiga varor och varulokaler.

För överträdelse av det provisoriska beslutet eller bestämmelser, som meddelas med stöd därav, stadgas i § 8 straff: böter intill 100,000 kr. eller fängelse upp till 3 månader eller båda. Företages den strafbära gärningen under utövande av näringsverksamhet, kan rätten att driva denna frändömas den skyldige för alltid eller för en tid av upp till 5 år.

Det provisoriska beslutet förlängdes sedermera genom ett nytt beslut av den 9/9 1939, vilket emellertid även det uttryckligen angavs vara av rent tillfällig karaktär.

Det visade sig givetvis även i Norge omöjligt att för längre tid generellt fastlåsa de priser, som gällde omedelbart före krigsutbrottet. I en skrivelse till justitiedepartementet erinrade kontrolldirektören om detta förhållande och fortsatte: Den extraordinära prisregleringen torde i fortsättningen bära upphyggas efter andra riktlinjer med möjlighet till revision av priserna i den utsträckning, som är nödvändig för att säkerställa ny import och för att hålla produktionen uppe. Enligt kontrolldirektörens mening vore det med hänsyn härtill önskligt att få till stånd det bästa möjliga samarbete med näringsorganisationerna. Som ett led i ett dylikt samarbete hade trustkontrollen inlett förhandlingar med åtskilliga organisationer för åvägbringande av branschvis fastställda (lokala eller riksgiltiga) prisnoteringar genom särskilda, av kontrollmyndigheterna godkända utskott. Dessa noteringar avsåges bli bindande för alla företag inom noteringsdistriktet, och överträdelse av noteringsarna skulle kriminaliseras. Till de olika noteringsutskotten skulle med andra ord delegeras befogenheten att fastställa bestämmelser av lagstiftningskaraktär. Därvid vore det självfallet nödvändigt att genom en särskild lagstiftning regelbinda utskottens organisation och verksamhet. I sin skrivelse framhöll kontrolldirektören vidare, att det icke längre vore försvarligt att i oförändrat skick upprätthålla de dittillsvarande provisoriska förbuden mot prishöjningar. I ett stort antal branscher vore förhållandet det, att importörerna hade sålt ut sina varulager och att de nya varor, som de fått in, betingade väsentligt högre priser. På samma sätt hade många industriföretag förbrukat sina tidigare inköpta råvarulager och nödgats övergå till senare förvärvade, dyrare råvaror. Kontrollkontoret hade i vissa fall lättat på prishöjningsförbudet genom att begagna sin dispensrätt. Det vore dock icke möjligt att fortsätta på denna väg och in casu avgöra varje särskild ansökan om rätt att höja priserna.

Under åberopande av vad nu anförts framlade kontrolldirektören ett förslag till prisföreskrifter, som skulle tillmötesgå de mest trängande behoven av lättnader. Därjämte upptog detsamma vissa stadganden, som riktade sig mot olika slag av missbruk inom varuomsättningen. Föreskrifterna borde få allenast temporär karaktär. Så snart bestämdare riktlinjer kunnat uppdrivas för de branschvis organiserade prisnoteringarna, ämnade kontrollkontoret ånyo upptaga spørsmålet om generella prisföreskrifter till övervägande.

Genom en förordning av den 22 september 1939 utbyggdes den rättsliga grundvalen för den av kriget nödvändiggjorda extraordinära prisregleringen. Särskilt meddelar förordningen närmare bestämmelser i vissa med priskontrollen sammanhängande kompetensfrågor; bland annat överföres högsta uppsikten över kontrollen till justitiedepartementet. Samma dag utfärdade nämnda departement i anledning av kontrolldirektörens förslag en kungörelse med nya provisoriska föreskrifter om priser etc. Av dess stadganden må följande återges:

§ 1 inskräper, att prisnoteringar för varor eller tjänster, fastställda av

sammanslutningar eller grupper av näringsidkare, vilka äro anmälningspliktiga i förhållande till trustkontrollkontoret, icke må tillsvidare höjas utan samtycke av kontrollkontoret. Så länge sådant samtycke icke givits, skola de noteringar, som gällde den 31 augusti 1939, alltjämt tillämpas. Vad nu sagts skall ock gälla prisnoteringar, som fastställas av sådant utskott, vilket upprättats eller godkänts av kontrollmyndigheterna.

§ 2 inskräper, att det är förbjudet för envar, vilken inom noteringsdistriktet driver näringsverksamhet, att överskrida noteringspriserna; detta gäller oavsett om vederbörande är medlem av sammanslutning eller icke. Å andra sidan skola företagen ha rätt att beräkna noteringspriserna, oavsett vilka omkostnader företagen ha.

§ 3 meddelar bestämmelser om priser för varor och tjänster, vilka icke regleras genom prisnotering. I princip gäller här, att det är förbjudet att utan samtycke av kontrollkontoret debitera högre priser än som i vederbörande distrikt tillämpades den 31 augusti 1939. Härifrån göras dock följande undantag:

a) Importörer, som inköpt varor efter den 31 augusti 1939 må höja sina försäljningspriser, därest importpriserna under tiden ökats. Försäljningen må dock icke vara större än som svarar mot de stegrade importpriserna. Den må vidare gälla allenast varor, som inköpts till de högre priserna och tillämpas först sedan importörerna sålt ut sitt lager av billigare varor av samma slag. På ansökning av branschsammanlutningar må kontrollkontoret meddela tillstånd till importörerna att fastställa ett för de äldre och de nyare lagren enhetligt genomsnittspris.

b) Inhemska producenter må förhöja sina försäljningspriser, därest produktionskostnaderna ökats genom uppgång i råvarupriserna sedan den 31 augusti 1939. Ökningen må dock icke vara större än som svarar mot de ökade råvarupriserna. Den må vidare tillämpas allenast i fråga om de varor, som framställas med de dyrare råmaterielen och må sättas i kraft, först sedan producentens förråd av billigare råvaror förbrukats, och företagaren sålt ut sin behållning av de till billigare kostnader producerade varor av samma slag. Kontrollkontoret må dock även i detta fall fastställa ett genomsnittspris för de billigare och dyrare produkterna.

c) Handlande eller andra näringsidkare, som efter den 31 augusti 1939 inköpt varor för återförsäljning till priser, som lagligen förhöjts i förhållande till noteringen den 31 augusti 1939, må tillsvidare öka sina försäljningspriser. Stegringen må dock ske endast för de varor, som inköpts till de högre priserna och må tillämpas först efter det vederbörande sålt ut sitt lager av billigare varor av samma slag. Att märka är, att föreskrifterna i detta fall *icke* omnämna någon rätt för kontrollkontoret att fastställa genomsnittspriser.

Slutligen stadgar § 3, att ökning av ordinarie omkostnader eller andra kostnader än som i det föregående omförmålts, icke ger rätt till förhöjning av salupriserna utan särskilt samtycke av kontrollkontoret.

§ 4 föreskriver skyldighet att göra anmälan om prisförhöjningar enligt § 3. Sådan anmälan skall avgivas senast dagen före höjningens ikraftträdande och i regel ske till vederbörande branschsammanlutning. Finner sammanslutningen, att prisökningen icke är tillräckligt grundad, skall den hemställa till näringsidkaren att upphäva eller reducera ökningen. Under alla förhållanden skall i sådant fall anmälan strax vidarebefordras till kontrollkontoret med upplysning om sammanslutningens ståndpunkt. Kontrollkontoret äger befogenhet att besluta om upphävande av eller ändring i prisförhöjningen enligt § 3.

§ 5 meddelar förbud mot onödig mellanhandel.

§ 6 förbjuder återhållande av varor från den allmänna omsättningen.

§ 7 förbjuder oskäligen handelsvillkor och åtgärder i avsikt att kringgå föreskrifterna.

§ 8 stadgar rätt för kontrollkontoret att meddela dispenser från förevarande föreskrifter.

I straffbestämmelserna har slutligen vidtagits den ändringen i förhållande till den provisoriska författningen av den 1 september, att förbud mot utövande av näringsverksamhet ej må ådömas för all framtid utan endast för viss tid, en vecka t. o. m. fem år. Därjämte stadgas, att försök straffas såsom fullbordat brott.

Schweiz.

De statliga prisreglerande åtgärder, vilka vidtagits i Schweiz, äro av särskilt intresse med hänsyn till att den schweiziska förbundsorfattningen av 1874 torde vara den enda, vilken uttryckligen fastslår handels- och näringsfrihetens princip.

Långtgående intrång i detta system vidtogs för första gången under 1914—18 års världskrig, men flertalet av de då vidtagna åtgärderna avvecklades efter fredsslutet. Under inflytande av den senaste världsekonomska depressionen, vilken nådde Schweiz år 1931, framtvängdes nya ingrepp i näringsfriheten och icke minst på prisbildningens område. Den höga schweiziska pris-, produktionskostnads- och lönenivån betraktades nämligen såsom ett betänkligt hinder för den schweiziska produktionens anpassning till den nya sänkta prinsnivån på världsmarknaden. Om icke den schweiziska exportindustrin skulle alldeles lamslös, krävde den valutapolitik, som förbundsrådet fullföljde och som gick ut på fasthållandet vid den gamla guldpariteten, ovillkorligen genomförandet av betydande prissänkningar inom landet. Inom ekonomidepartementet hade för övervakandet av verkningarna i prishänseende av de importbegränsande åtgärder, vartill krisen tvingat, inrättats en särskild kontrollmyndighet. Denna erhöi från och med år 1932 i uppdrag att söka på frivillighetens väg åstadkomma en anpassning av varupriserna. Dess arbete understöddes genom offentliga deklarationer från förbundsrådets sida, vari hänvisades till nödvändigheten av en prisutjämning. I brist på rättsliga sanktioner kröntes emellertid priskontrollens bemödanden endast i mindre utsträckning med framgång. Detta föranledde förbundsrådet att i mars 1935 förelägga parlamentet ett brådsakande lagförslag om inrättande av en statlig prisövervakning. Förslaget, som gav anledning till en utdragen politisk debatt, antogs först mer än ett år senare i förändrad form av parlamentet. Enligt det åsyftade förbundsbeslutet av den 20 juni 1936 angående övervakning av varupriserna skulle prisbildningen på sådana varor, vars produktion, in- och utförsel eller omsättning inom landet reglerades genom av krisläget betingade nödfallsåtgärder vara underkastad en statlig övervakning. Därjämte befullmäktigades förbundsrådet att genomföra en prisövervakning även med avseende å sådana varor, beträffande vilka den fria prisbildningen inskränktes genom andra slag av statliga stödåtgärder eller otillbörligen inskränktes genom sammanslutningar eller kartellavtal. Slutligen befullmäktigades förbundsrådet att i fall av behov fastställa pridföreskrifter och träffa åtgärder för dessas genomförande.

Kort härefter förändrades situationen radikalt genom devalveringen av schweizerfrancen den 27 september 1936. Detta beslut föranleddes icke minst därav, att den sänkning av omkostnader och priser, som allt sedan 1931 framstått såsom önskvärd, icke kunnat genomföras i åsyftad utsträckning. Valutadevalveringen blev därför det medel, genom vilket anpassningen av den inhemska kostnads- och prinsnivån i förhållande till den utländska skulle

genomföras. Det ansågs emellertid samtidigt nödvändigt att förhindra, att den genom devalveringen ökade schweiziska konkurrenskraften på utlandet skulle tagas till intäkt för inhemsk pris-, löne- och kostnadsstegringar. För att avvärja en stegring av levnadskostnaderna och underlätta näringslivets anpassning till de genom valutanedskrivningen skapade förändrade förhållandena utfärdades därför den 27 september 1936 ett förbundsrådsbeslut angående utomordentliga åtgärder med avseende å levnadskostnaderna; därigenom befullmäktigades ekonomidepartementet att meddela föreskrifter rörande varupriser, hotelltariffer, elektricitets- och gasverkstaxor, hyror och arrenden etc. ävensom att vidtaga alla åtgärder, som betingades av denna uppgift. Samma dag utfärdade ekonomidepartementet en kungörelse, varigenom en generell prisövervakning infördes, varjämte varje förhöjning av varupriser, tariffsatser, taxor, hyror och arrendeavgifter från och med den 28 september 1936 gjordes beroende av särskilt tillstånd. Förbudet mot prishöjningen understöddes genom straffbud och förvaltningsrättsliga sanktioner liksom även av vissa civilrättsliga påföljder för överträdelse.

Anknytningen till prisläget å världsmarknaden uppnåddes nästan fullständigt genom nedsättningen av schweizerfrancens värde. Det lyckades även myndigheterna att med hjälp av den rigorösa prispolitiken i stor utsträckning hålla tillbaka en höjning av levnadskostnaderna. I anledning av denna utveckling kunde redan under sista kvartalet 1937 pridföreskrifterna uppmjukas, varvid framför allt förbudet mot prishöjningar utan särskilt tillstånd i flertalet fall upphävdes; det bibehölls väsentligen endast för hotell- och restaurangpriserna, för elektricitetstaxor samt för hyres- och arrendeavgifter. Ekonomidepartementet förbehöll sig dock att allt fortfarande även för övriga varors och taxors vidkommande vid förekommande behov återuppliva kravet på särskilt tillstånd för förhöjningar och att korrigera sådana stegringar, som syntes departementet opåkallade.

Såsom en sammanfattning av översikten över det priskontrollsystem, som existerade i Schweiz omedelbart före krigsutbrottet i september i år, må främst framhållas dess dualistiska drag: Å ena sidan märkes den priskontroll, vartill grunden lagts redan 1931 och vars rättsliga reglering återfinnes i det förut omförmälda förbundsbeslutet av den 20 juni 1936; denna priskontroll har betecknats såsom den *ordinarie* kontrollen. Den äger direkt samband med de importbegränsande åtgärderna inom den schweiziska handelspolitiken, och den avser en kontroll över priserna å vissa bestämda varugrupper i syfte att förhindra, att priserna på dessa varor på grund av de protektionistiska ingripandena drivas otillbörligt i höjden. — Å andra sidan märkes den s. k. *extraordinarie* priskontrollen, härrörande från valutadevalveringen och med syfte att generellt förhindra en sådan prisstegring, som skulle resultera i ökade levnadskostnader.

Båda slagen av priskontroll omhänderhades av ekonomidepartementet. Såsom rådgivande organ vid dess sida funnos dels en, f. ö. redan 1936 konstituerad, prispbildningskommission, dels ock en nybildad priskontrollkommission. Genomförandet av såväl den ordinarie som den extraordinarie prisövervakningen var överlåtet på ett särskilt förvaltningsorgan, det s. k. »Preiskontrollstelle». Detta var utrustat med förvaltningsrättsliga befogenheter och fastställde på ett förbindande sätt exempelvis om en av ekonomidepartementet utfärdad pridföreskrift hade överträtts eller kringgåts. Dess beslut ägde full rättskraft och voro exigibla. Mot dem kunde besvär anföras hos ekonomidepartementet, vilket var sista instans såvitt gällde den extraordinarie priskontrollen, under det att ifråga om den ordinarie kontrollen möjlighet förelåg till fullföljd upp till förbundsrådet.

För fullgörande av prisövervakningen kunde departementet och »Preis-kontrollsteile» anlita andra såväl federala som kantonala myndigheter. För genomförandet av den extraordinarie priskontrollen hade kantonerna inrättat särskilda lokala organ, ett slags kantonala »Preis-kontrollstellen». Skyldigheten att medverka till priskontrollen sträckte sig emellertid icke blott till myndigheter utan ålåg även de s. k. intresseföreningarna, d. v. s. de privat-rättsligt organiserade producent- och distribuentssammanslutningarna.

För realiserandet av nu berörda priskontroll stodo två vägar till myndigheternas förfogande, nämligen antingen att själva fastställa priserna eller också att övervaka prisutvecklingen och försöka att på förhandlingsväg påverka de enskilda företagens prisbildning. Om den senare metoden uttalas i ett offentligt utlåtande, att den kräver mera tid och tålmod men bättre svarar emot den demokratiska schweiziska grundåskådningen. Därför har man i Schweiz också principiellt valt denna senare väg. Priskontrollen gestaltade sig därför i första hand såsom en statlig uppsikt över prisförhållandena och karakteriserades av de offentliga organens bemödanden att genom förhandlingar förmå företagen att följa de grundsatser, som bestämde den statliga prispolitiken. Förutsättningen för detta tillvägagångssätt var dock å andra sidan den möjlighet till statliga ingripanden, vilken såsom ultima ratio hela tiden stod till buds.

När den europeiska krisen innevarande höst ånyo inträdde i ett akut skede, och krigsutbrottet ställde de schweiziska statsorganen inför nödvändigheten att inskrida mot prisstegringstendenser, kunde de erforderliga ingreppen direkt anknyta till det i det föregående skildrade, redan existerande prisövervakningssystemet. Den 1 september 1939 utfärdades ett förbunds-rådsbeslut beträffande levnadskostnader och skydd för den reguljära varuförsörjningen, vilket väsentligen byggde på det tidigare förbunds-rådsbeslutet av den 27 september 1936. 1939 års förbunds-rådsbeslut innefattar en fullmakt för ekonomidepartementet att för undvikande av en orättfärdig höjning av levnadskostnaderna och för dessas anpassning till det nya ekonomiska läget samt för skyddande av den reguljära varuförsörjningen *dels* medela bestämmelser angående varupriser, hyres- och arrendeersättningar ävensom alla slag av tariffsatser med undantag för sådana inom offentligt koncessionerade transportföretag, *dels* ock vidtaga erforderliga åtgärder för reglerande av den allmänna varuförsörjningen, särskilt genom förhindrande av hamstring, ocker, spekulations- och kedjeaffärer, varvid om så erfordras beslag och konfiskation av varor finge vidtagas.

Med stöd av denna fullmakt utfärdade ekonomidepartementet den 2 september 1939 kungörelse i ämnet, varigenom varje förhöjning av varupriser etc. över det läge, som de intagit den 31 augusti, från och med den 4 september gjordes beroende av särskilt tillstånd.

Genom samma kungörelse förbjödos särskilt följande handlingar:

a) att inom landet begära eller godtaga ersättningar, vilka skulle innebära en med hänsyn till sedvanliga självkostnader och det allmänna ekonomiska läget oskälig vinst; undantagna äro exportaffärer;

b) delaktighet i avtal, som åsyfta uppnående av dylik vinst;

c) att undanhålla varor, som äro avsedda för inhemsk förbrukning eller att medverka därtill, ävensom att förhindra eller försvåra den reguljära varuförsörjningen, exempelvis genom innehållande av varor, uppköp av varor inom landet, lagring av inhemska varor, allt över det normala löpande behovet;

d) försäljning av varor genom personer eller firmor, vilka icke förfoga över ifrågavarande artiklar (undantag göres dock för normala börsaffärer).

I en särskild paragraf stadgas vidare skyldighet för detaljhandlare inom livsmedels- och beklädnadsbranscherna att anslå pris-, kvalitets- och ursprungsuppgifter. Slutligen stadgas straff och andra sanktioner.

Holland.

Sedan Holland i september 1936 frånträtt guldstandarden, utfärdades en lag, varigenom regeringen erhöll speciella och temporära fullmakter att bekämpa en prisstegring. Däri stadgades bl. a. en rätt för vederbörande fackministerier att fastställa maximipriser vid försäljning av varor inom såväl gross- som detaljhandeln ävensom för hyror och vissa tjänster. I den mån inga maximipriser fastställdes, förbjöds förhöjning av priser. De kommunala myndigheterna befulmäktigades vidare att i de fall då anledning till misstanke om överträdelse av lagen förelåg, beslagna de varor överträdelsen avsåge.

Uttryckligen stadgades, att arbetslöner icke fölle inunder lagens bestämmelser.

Utrådgavarande lag hade i huvudsak förebyggande betydelse. I de flesta fall räckte en varning från de kommunala myndigheterna av innebörd, att de ämnade göra bruk av sina befogenheter att förhindra prishöjning. Med stöd av lagen meddelades särskilda föreskrifter, vari bland annat stadgades, att ingångna kontrakt skulle fullföljas ävensom att återförsäljare icke finge höja varupriserna mer än som betingades av de prisökningar, som vidlagits av deras leverantörer.

Nu nämnda lagstiftning utlöpte den 1 mars 1937. I samband med septemberkrisen 1938 utfärdades emellertid en särskild prisstegringslag, vilken innehöll bestämmelser om maximipriser för varor och tjänster, som nära anslöto sig till bestämmelserna i den nyssnämnda lagstiftningen av år 1936. Den nya lagstiftningen innefattade liksom den äldre även stadganden om beslagsrätt m. m.

Med ledning av de erfarenheter, som vunnits under de kritiska dagarna i fjol, underkastades 1938 års prisstegringslag sedermera, i början av detta år, en revision. Därvid tillades bland annat ett uttryckligt förbud mot uppsamlande av förråd i händelse av krig, medan däremot uppsamlandet av förråd i fredstid icke betraktades såsom illojal handling, även om förråden skulle vara jämförelsevis stora. Privata upplag, som före förbudets ikraftträdande uppsamlats för förbrukares eget behov, skulle ej drabbas av beslag. Beträffande grundsatserna för prissättningen avser den nya lagen att på två olika vägar begränsa stegringen av ersättningarna för varor och tjänster, nämligen å ena sidan genom införande av absoluta maximipriser och å andra sidan genom fastställande av vissa procentsatser, varmed tidigare priser maximalt få överskridas.

Handelsministern har sedermera, efter krigsutbrottet, fastställt, att varje höjning av priserna över den i augusti gällande nivån betraktas som prisspekulation, försåvitt den icke kan motiveras med en dokumenterad höjning av självkostnadspriset. För att kontrollera detta förbud företagas såväl polisundersökningar som regleringar av varumarknaden, bland annat i form av maximiprispåbud. Dessa prisregleringar hänföra sig naturligtvis först och främst till nu existerande förråd. Vid senare införsel av varor måste hänsyn tagas till den under tiden inträffade stegringen av priserna på världsmarknaden liksom till den betydande höjningen av fraktsatserna. En viss stegring av de inhemska priserna förutses alltså bli oundviklig, om icke en reaktion inträder på marknaden för de stora världsartiklarna.

Bilaga B.

P. M.

angående statliga prisregleringsåtgärder i Danmark.

I Danmark möjliggör lagen om prisavtal av den 18 maj 1937 en statlig reglering av privata prisöverenskommelser. Lagens tillkomst bör ses mot bakgrunden av den starka tillväxten av näringslivets sammanslutningar, vilken främst kan ledas tillbaka på valutacentralens konkurrensbegränsande verksamhet. Som närmaste föregångare till lagen äro att betrakta dels den prisavtalslag som 1931 på försök infördes men som icke synes haft någon praktisk betydelse, dels och framför allt valutalagens bestämmelser om prismissbruk.

Huvudstadgandet i 1937 års lag återfinnes i dess § 9, enligt vilken överenskommelser och bestämmelser angående pris-, produktions-, omsättnings- eller transportförhållanden förbjudas, försåvitt dylika avtal, överenskommelser eller bestämmelser medföra eller kunna förväntas medföra »urimelige Priser» eller andra ur samhällssynpunkt oskäligen inskränkningar i den fria förvärvsverksamheten; särskilt nämnes utnyttjandet av varuknapphet o. dyl. Utanför lagen falla löne- och arbetsförhållanden ävensom sådan verksamhet, beträffande vilken prissättningen är föremål för offentlig reglering. För kontrollens genomförande har skapats ett nytt organ, kontrollrådet, bestående av 9 medlemmar; till rådet är anknutet ett sekretariat. Till kontrollrådet skola enligt lagens § 8 anmälas överenskommelser eller bestämmelser, som med avseende å pris-, produktions-, omsättnings- eller transportförhållanden träffas eller utfärdas av enskilda företag eller sammanslutningar inom näringslivet, försåvitt överenskommelserna eller bestämmelserna kunna utöva ett avgörande inflytande på angivna slag av förhållanden inom landet i dess helhet eller inom särskilda delar av landet, och under förutsättning tillika att fri prissättning eller fri konkurrens inom ifrågavarande område därigenom uteslutes eller väsentligen begränsas. Anmälningarna registreras av kontrollrådet, som därjämte har en vittgående befogenhet att infordra upplysningar och att verkställa räkenskapsgranskning etc.

Finner kontrollrådet efter utförd undersökning, att en överenskommelse medfört antingen orimligt höga priser eller annat i lagen förbjudet förhållande, är rådet pliktigt att söka undanröja missförhållandet på förhandlingsvägen eller genom påbud härom. En föreskrift av sistnämnda slag från rådets sida är bindande, såframt icke talan däremot anställes inför domstol inom 4 veckor.

Om syftet med 1937 års lagstiftning har uttalats, att denna icke avser att bekämpa prisöverenskommelser i och för sig utan allenast obilliga sådana. Det torde böra understrykas, att lagen förbjuder icke allenast överenskommelser, som faktiskt medfört orimliga priser, utan även avtal, vilka kunna förmodas orsaka dylika priser. Detta stadgande har underlättat kontrollrådets arbete, i det att bevis icke fordras för att ett orimligt pris faktiskt tagits, utan det är tillräckligt för lagens tillämplighet, att sådana åtgärder finnas vara vidtagna, som kunna förväntas leda till orimliga priser.

På grund av de speciella förutsättningarna för prisavtalslagens tillämplighet voro myndigheterna redan innan krigsutbrottet i september i år på det

klara med, att lagen icke erbjöd ett tillräckligt effektivt instrument för bemästrande av sådana prisrörelser, som voro att förvänta vid krig eller krigsfara. De med hänsyn till den nya situationen mest trängande föreskrifterna meddelades omedelbart efter krigsutbrottet genom en den 2 september 1939 utfärdad »Lov om extraordinäre Foranstaltningar til Sikring av Landets Forsyning med nødvendige Varer m. v.» Med stöd av denna lag utfärdades den 3 september 1939 en kungörelse angående förbud mot extraordinära uppköp av varor och mot extraordinära förhöjningar av varupriserna. De viktigaste bestämmelserna i denna kungörelse voro dels ett förbud mot privata inköp av varor i större kvantiteter än för normal förbrukning och mot uppköp av handelsidkare på den inhemska marknaden av större varukvantiteter än för normal lagerhållning (»hamstring»), dels ock ett förbud mot utnyttjande av det rådande läget till förhöjande av den procentuella vinstmarginalen utöver den inom respektive bransch övliga (»varuocker»).

Av kungörelsens stadganden har i synnerhet förbudet mot varuocker föranlett tolkningstvister. Handelsministeriet har emellertid fastslagit, att äldre varulager, som inköpts till de billigare förkrigspriserna, icke må försälgas till numera gällande högre dagspriser. I den mån som de äldre varulagren däremot kompletteras med kvantiteter, som förvärvats till högre kostnader, har ministeriet funnit det skäligt godtaga ett kalkylerat genomsnittspris.

Kungörelsen den 3 september 1939 upphörde att gälla från och med den 23 oktober 1939. I dess ställe har trätt en kungörelse av den 19 i samma månad om varupriser m. m. Denna bygger i visst hänseende vidare på 1937 års prisavtalslag. Åt priskontrollrådet anfötröts nämligen enligt kungörelsens § 14 uppgiften att följa prisutvecklingen inom landet. Prisgestaltande befogenheter tilläggas kontrollrådet genom § 13, som skapar möjligheter för rådet att efter förhandlingar med vederbörande branschorganisationer eller andra sammanslutningar inom näringslivet fastställa skyldighet för sammanslutningar eller enskilda företag att till kontrollrådet anmäla ifrågasatta prishöjningar, såvitt dessa röra vissa angivna viktigare varor. Prisförhöjningarna må icke, med mindre kontrollrådet ger särskilt tillstånd därtill, träda i kraft tidigare än åtta dagar efter anmälningen. Därest kontrollrådet finner nödvändigt att inleda undersökning eller förhandling om en anmäld prisförhöjning, kan rådet besluta, att höjningen icke må träda i kraft, innan undersökningen eller förhandlingarna slutförts. Efter avslutandet av vidtagna undersökningar skall priskontrollrådet giva tillkänna, huruvida höjningen enligt rådets åsikt strider mot de grundsatser för prissättningen, varom stadgas i annat sammanhang i kungörelsen. Har prisförhöjningen verkställts i strid mot rådets mening, har rådet att överlämna saken till vederbörande åklagarmyndighet för verkställande av åtal inför allmän domstol. Med avseende å sådana varor, för vilka anmälningsplikt icke föreligger, utövar rådet en efterföljande kontroll. Anmälningsplikt har hittills föreskrivits för bland annat följande varor: mjölk, grädde, margarin, kaffe, öl, bensin och petroleum, kol och koks, konstgödning, järn och kalk.

Den lokala prisuppsikten inom varje amt utövas inom en eller flera prisnämnder.

Vid sidan av dessa stadganden till säkerställande av kontrollen över den allmänna prisutvecklingen innehåller kungörelsen ett flertal föreskrifter med avseende å principerna för prissättningen. Såsom huvudstadgande i sistnämnda hänseende är att betrakta bestämmelsen i § 7, enligt vilken vid försäljning av varor priset icke må så beräknas, att det möjliggör en oskälig konjunkturvinst eller en nettoförtjänst, som överstiger den inom branschen vid försäljning av samma vara före den 3 september 1939 sedvanliga procentuella nettoförtjänsten. Det förutsattes därvid, att den sedvanliga netto-

förtjänsten före den 3 september 1939 var skälig. Vid prissättningen skall ytterligare iakttagas, att nettoförtjänsten icke till följd av ökning av varans pris må uppgå till större belopp än den tidigare vid försäljning av motsvarande kvantitet av varan sedvanliga absoluta nettoförtjänsten med tillägg, som står i rimlig proportion till ökad risk och inträffad stegring i landets allmänna prisnivå. Av stadgandets avfattning följer, att det icke är uteslutet att lägga dagspriset till grund för priskalkylerna, om nämligen detta beräknings sätt icke leder till en oskälig konjunkturvinst eller en nettoförtjänst som är större än den i förut angiven mening normala.

I en följande paragraf, § 8, ålägges näringsidkare skyldighet att styrka förhandenvaron av sådana förhållanden, som berättiga till prishöjning. För vissa varor, nämligen sådana, vilkas priser äro av allmänt intresse, stadgar kungörelsen i § 1, att prisnoteringar skola till vägledning för såväl näringsidkarna som för konsumenterna fastställas av en för ändamålet särskilt inrättad prisnoteringskommitté. Denna består av en av handelsministern efter samråd med jordbruksministern utnämnd ordförande, en representant för priskontrollrådet samt ytterligare 11 medlemmar, som utnämnas av handelsministern, varav 8 efter förslag av vissa angivna huvudorganisationer inom näringslivet och på arbetsmarknaden. Avsikten är, att fyra ledamöter av noteringskommittén, däribland ordföranden, skola representera de fyra större politiska partierna. Det åligger nämnda kommitté enligt § 3 att verkställa noteringarna under hänsyntagande till marknadsförhållandena, varibland särskilt nämnas importpriserna, samt, såvitt angår inom landet producerade varor, produktionskostnaderna. Prisnoteringarna avses skola tjäna till vägledning för den faktiska prissättningen på respektive varor. Avsikten torde vidare vara att i stort sett begränsa prisnoteringarna till råvaror och halvfabrikat, enär noteringssystemet i allmänhet förutsätter en viss enhetlighet hos varorna och att dessa kunna åsättas ett gemensamt köpspris.

För de fall, då så befinnes önskvärt, inrymmer kungörelsen en möjlighet att i stället för prisnotering uppställa maximipris; med avseende å dessa ha prisnoteringskommittén och priskontrollrådet emellertid allenast förslagsrätt.

I övrigt innehåller kungörelsen förbud mot kedjehandel (§ 9) ävensom mot undanhållande av varor från den allmänna omsättningen, därest detta sker i spekulativt syfte (§ 10). Möjligheter öppnas också att förbjuda frivilliga auktioner (§ 11) och att inskrida mot vissa former av reklam, som kunna förväntas ha prisstegrande effekt (§ 12). Vidare stadgas (i 16 §) skyldighet att tillhandahålla priskontrollrådet de upplysningar, som erfordras för övervakningen av kungörelsens efterlevnad; rådet kan för detta ändamål påfordra företeende av fakturor och annat material till klarläggande av huruvida oberättigad eller oskälig prissättning eller annan överträdelse av författningen föreligger. Kungörelsen upprepar och förtydligar slutligen det redan i den tidigare författningen i ämnet meddelade förbudet mot »hamstring» (§ 17). Köp eller försäljning av varor, som sker i strid mot bestämmelserna i kungörelsen eller mot föreskrifter, givna med stöd av densamma, föranleder de straffpåföljder, som stadgas i den förut omförmälda lagen av den 2 september 1939. Straffet är böter 50—50,000 kronor eller fängelse upp till två år.

Genom nu berörda danska lagstiftning har den rättsliga grundvalen lagts för en prisreglering, som i vissa betydelsefulla hänseenden företer likheter med det till lagrådet den 14 oktober 1939 remitterade svenska förslaget till prisregleringslag men som åter i andra avseenden skiljer sig från detta.

I fråga om skiljaktigheterna märkes främst, att det svenska lagförslaget

icke uppvisar någon motsvarighet till det generella danska förbudet mot otillbörliga prisförhöjningar (kungörelsen den 19 oktober 1939 § 7), som synes binda prisbildningen inom väsentligt snävare gränser än en normalprifixering. — Huvudbestämmelserna i det svenska förslaget innehållas i dess 2 § och avse dels en möjlighet till organisering av marknaden och en nyetableringsspärr, dels viss uppgiftsskyldighet och dels möjlighet att föreskriva s. k. normalpriser. I den danska kungörelsen saknas den i det svenska förslaget upptagna möjligheten att såsom villkor för rätten att driva handel med viss förnödenhet uppställa krav på medlemskap av viss sammanlutning; med tanke på organisationssystemets utbyggnad i Danmark kan dock nämnda föreskrift anses ha en rättsligt vittgående motsvarighet i stadgandet i § 13 av den danska kungörelsen, vilket stadgande åsyftar genomförandet — med möjligheten till domstolsprövning i bakgrunden — av överenskommer med vederbörande branscher angående prissättningen å vissa viktigare varor. Såsom en parallell till både sammanslutningsföreskriften och nyetableringsspärren i det svenska förslaget kan betraktas det danska förbudet mot kedjehandel i § 10. Med avseende å uppgiftspliktens omfattning torde det svenska lagförslaget och den danska kungörelsen i stort sett sträcka sig lika långt. Vad slutligen beträffar det svenska förslagets bestämmelser om normalpris, ha dessa en reell om än ej formell motsvarighet i reglerna om vägledande prisnoteringar för vissa viktigare varor i den danska kungörelsen. Den olikheten föreligger, att medan obefogat överskridande av normalpris enligt det svenska förslaget icke medför annan påföljd än förverkande av skillnaden mellan normalpriset (respektive skäligt högre pris) och den faktiskt tagna ersättningen, är avvikelse från prisnoteringen som innefattar överträdelse av den danska författningens allmänna förbud mot oskälig prissättning enligt samma författning underkastad straff.